

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΤΗΜΑ Ι. Ν. ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
ΕΛΛΗΝΟΚΑΣΤΡΟΥ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ  
Π. ΑΝΔΡΕΑΣ Δ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ  
ΙΕΡΕΥΣ-ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ



ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ  
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΔΑΧΜΕΝΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν Ἐπαρχὸν Γορτυνίας.

Παραπέμποντες τὴν παροῦσαν μετὰ τῶν δύο ἐπισημημένων,  
τοῦ μὲν χειρογράφου, τοῦ δὲ ἐντύπου, ἕνα λάβῃ γνώσιν τῶν ἐν-  
διαλαμβανομένων συνεπεί τῆς ἀπὸ 3 Φεβρουαρίου ε. ε. καὶ ὑπ'  
ἀριθ. 522 ἀναφορᾶς του, προσκαλοῦμεν αὐτὸν νὰ ἐπιδώσῃ ἀμέ-  
τιστα τὰ ἐπισημημένα εἰς τὸν Ἑλληνοδιδάκταλον κύριον Ἰερώνυ-  
μον Βογιατζῆν, εἰς ὃν δύναται νὰ ἐπαρήσῃ καὶ ἀντίγραφον τοῦ  
Συνοδικοῦ ἐγγράφου εἰς γνώσιν καὶ ὁδηγίαν αὐτοῦ μετὰ δὲ ταῦτα  
νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς ἡμᾶς τὴν παροῦσαν μετὰ τῆς ἀνηκούσης  
εἰδοποιήσεως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Ἀπριλίου 1868.  
Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργός  
Α. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ.

Β. Βλάχος.

Ἀριθ. 8651.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἡ ἹΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ  
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ κλπ. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

Ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1096 Ὑπουργικοῦ ἐγγράφου περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ  
Ἱερωνύμου Βογιατζῆ Ἱεροεπισκοπικοῦ Τεύχους.

Ἐπιστρέφουσα ὡς ἐχρημάτισται εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὰ τῶ ἀρχεῖον

αὐτοῦ ἀνήκοντα ἔγγραφα καὶ τὸ ἐν περιλήψει  
χειρόγραφον πονημάτων μετὰ τῶν ἐντύπων  
παρατηρεῖ, ὅτι δύναται δημοσιεῦσθαι αὐτὸ, ὡς οὐ  
ἢ ἀντιβαίνειν εἰς τὰ τῆς ἡμετέρας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

- † Ο ΑΘΗΝΩΝ ΘΕΟΦΙΛΟΣ, Πρόεδρος
- † Ο ΙΘΑΚΗΣ ΓΑΒΡΙΗΛ
- † Ο ΘΙΒΩΝ καὶ ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ ΔΟΣΙΘΕΟΣ
- † Ο ΓΥΘΕΙΟΥ ΙΩΣΗΦ
- † Ο ΘΗΡΑΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.

Ὁ Γραμματεὺς

(Τ. Σ.)

ΑΡΧΙΜ. ΑΒΕΡΚΙΟΣ ΔΑΜΠΗΡΗΣ

**ΚΤΗΜΑ Ι.Ν. ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ**  
**ΕΛΛΗΝΟΚΑΣΤΡΟΥ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ**  
**Π. ΑΝΔΡΕΑΣ Δ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ**  
**ΙΕΡΕΥΣ-ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ**

## Τοῖς ἀναγινώσκουσιν.

Ἐν τῇ τρίτῃ ταύτῃ τῷ ἱεροτελεστικῷ τεύχευς ἐκδόσει, ἥτις  
ὁμοίως χάριν τοῦ κατωτέρου κλήρου ἐγένετο, λαβὼν πρό ὀφθαλ-  
μῶν διάφορα δοκίμιον συγγραμμάτων πονήματα, ἥτοι τὸ περί λει-  
τουργίας Συμ. Θεσσαλονίκης, τὴν λειτουργικὴν Ῥομπότου, τὴν  
εἰς τὴν Νέαν Διαθήκην Εἰσαγωγὴν Ν. Μ. Δαμαλά, τὸ Πηδάλιον,  
τὰς κατηγήσεις Ν. Βούλγαρη καὶ Πλάτωνος, τὴν Ἐκκλησίας,  
ἱστορίαν καὶ Ἑβραϊκὴν ἀρχαιολογίαν Κοντογόνῃ, τὸν Κουροπα-  
λάτην ἐκ τῶν Βυζαντινῶν συγγραμμάτων κλπ., ἐν πολλοῖς μὲν τὰς  
προγενεστέραις ἐκδόσεσι μετερρῦθμισα, οὐκ ὀλίγα δὲ πρὸς μετέωρα  
κατάληψιν τῶν σημαινομένων τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας προσέθηκα  
οἷον τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὥρας, τὰ τῶν ἱερῶν ἐμείων σημαινό-  
μεια, τὰ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, πραγματείας περὶ τῆς ἁγίας λαβίδος,  
ὁμοίαν περὶ θυμιάματος καὶ παραδόσεων, ἔκθεσιν περὶ τοῦ ἀλλη-  
λουῖα καὶ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, ὁμοίαν περὶ τῶν κατηχημάτων,  
περὶ τῆς μεγάλης εἰσόδου, περὶ ἀιτιδίων, περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς  
θείας κωνίας, περὶ διπτύχων, περὶ μεριδίων, μνημοσύνων κλπ.

Τῇ δ' ἐρμηνείᾳ τῶν σημαινομένων τῆς λειτουργίας ἐπονται τὰ  
περὶ πρεσβυτείας τοῦ μέλλοντος νὰ ἱερουργήσῃ ἱερέως, περὶ οἰ-  
κονομίας τῶν κατὰ τὴν ἱερουργίαν αἰνιδικῶς συμβαινόντων, περὶ  
διατάξεως τοῦ ἁγιαζομένου καὶ καθ' ἕνα τὸ ἔτος τηρουμένου  
ἁγίου Ἄρτου, καὶ ἁμέσως ἀρχεται τὸ Β'. μέρος καὶ οὕχι, ὡς ἐν  
τῇ β'. ἐκδόσει, ἡ ἀκολουθία τοῦ νεκρώσιμου τρισαγίου κλπ. κατὰ  
τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν καὶ ἄλλων μὲν ἱερέων, ἰδίως δὲ τοῦ ἔλλο-  
γιμου σακελλαρίου κ. Παναγιώτου Παπαζαχειροπούλου, πρώην  
σχελάργου, ὅστις δι' ἐπιστολῆς του προὔτρεψατό με νὰ προτάξω  
τῶν ἄλλων ἀκολουθιῶν τὸν ἔσπερινόν μετὰ τῶν τριῶν λειτουρ-  
γιῶν, ὅπως ὅλα δὴ εἶχεν ἡ ὕλη ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει. Ὅθεν τὸ  
εἰς ἕτερον μέρος περιέχει πλὴν τῶν διατάξεων τοῦ ἀποδείπνου καὶ  
τοῦ μεσονυχτικοῦ, τὸν ἔσπερινόν καὶ τὸν ὄρθρον, διάταξιν τῆς προσ-  
κομῆς καὶ τῆς θείας λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου μετὰ τῶν  
εὐχῶν τοῦ λυχνικοῦ, ὄρθρου κλπ. τεθειμένων ἐν τῇ αἰκίᾳ αὐτῶν  
θέσει, ὅπως μὴ λομιάνη ἐν τῷ ἔσπερινῷ, ὄρθρῳ καὶ λειτουργίᾳ ὁ  
ἱερεὺς ἀνάγκην εὐλογίου ἢ ὠρολογίου διὰ τὰς εὐχὰς, τὰς ἀνα-

γνωσκόμενας κατά τε τὴν ὥραν τοῦ προσημιακοῦ καὶ ἐξαφάμου,  
καθὼς καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς θείας κοινωνίας πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου.

Τῇ δὲ λειτουργίᾳ τοῦ Χρυσοστόμου ἐπιτεταί ἡ τοῦ Μ. Βασιλείου  
καὶ κατόπιν αὐτῆς ἡ τῶν προηγιασμένων, ἧς προέταξα χάριν τῶν  
ἐν ταῖς χωρίοις ἱερῶν ἀκριβῆ ἐρημνεῖαν, ἵνα μὴ δυσκολεύονται  
τελοῦντες τὴν προηγιασμένην ταύτην Γρηγορίου τοῦ Διαδόχου  
λειτουργίαν.

Κατόπιν δὲ τῶν λειτουργιῶν τούτων ἐτέθη ἡ ἀκολουθία τῆς  
μεταλήψεως καὶ εὐχαριστίας μετὰ τῆς εἰς ἱερέα ἐνυπνιασθέντα  
ἡ ἀκολουθία τοῦ νεκρωσίου τρισαγίου, ἡ κατὰ τὰ σάββατα τῶν  
ψυχῶν αἰτησις, ἡ κατὰ τὴν Διακαινήσιμον ἐβδομάδα νεκρωσίου  
ἀκολουθία, τὰ εἰσοδικὰ τῶν Δεσποτικῶν ἑορτῶν μετὰ τῶν ἀπο-  
λύσεων, αἱ ἐπὶ τῶν μετανοούντων καὶ ἐπὶ τῶν κολλύβων εὐχαί, αἱ  
ἐπὶ τῶν φθῶν τοῦ Πάσχα ἐκφωνήσεις μετὰ τοῦ τύπου τῆς κανονι-  
κῆς συμμαρτυρίας, ἡ εἰς ἀσθένειαν καὶ θλάβην βῶων, ἵππων κλπ.  
εὐχὴ τοῦ ἁγίου Μοδέστου, τὰ καθ' ἡμέραν προκείμενα καὶ τυπικόν  
τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως, καθ' ἣν τελοῦνται ἐντὸς τοῦ  
ἱεροῦ ναοῦ αἱ πρὸς τὸν Ὑψιστον δοξολογίαι ὑπὲρ τοῦ ἔθους καὶ  
τοῦ Α. Α. Μ. Μ. κατὰ τὰς ἐπιτελείους ἐθνικὰς καὶ Βασιλικὰς  
ἑορτάς.

\*Ἐγραφον ἐν ἀφηγησάνῃ κατὰ μῆνα Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1887.

\*Ἀρχ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΟΓΙΑΤΗΣ.



## ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

### ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ.

ΚΤΗΜΑ Τ. Ν. ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
ΕΛΛΗΝΟΚΑΙΣΤΡΟΥ ΚΑΡΑΪΤΣΗ  
Π. ΑΝΔΡΕΑΣ Δ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ  
ΙΕΡΕΥΣ-ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

### ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.



Ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία κατὰ τὸ «ἐπτάκις τῆς ἡμέ-  
ρας ἡνεσά σε κλπ.» ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ μεσονυκτικοῦ, τοῦ ὄρθρου,  
τῆς πρώτης ὥρας, τῆς τριτέκτης, τῆς ἐνάτης, τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ  
τοῦ ἀποδείπνου.

Τὸ ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΚΟΝ ὀνομασθὲν οὕτως ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου,  
καθ' ὃ τὸ πάλαι μὲν ἐτελείτο, κατόπιν δὲ περὶ τὴν τρίτην ὥραν,  
εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς καθημερινῆς προσευχῆς καὶ τῶν ἐπτά αἰνέσεων,  
καὶ σημαίνει τὴν ἐκ τοῦ σκότους καὶ τῆς πλάνης μεταθεσιν εἰς  
τὴν ἐλευθέραν καὶ φωτεινὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴν· προσέτι δὲ  
καὶ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην ἀποκατάστασιν, καθ' ἣν θέλει ἔλθῃ ὁ  
νομῆσιος καὶ συνεσταγάγῃ παρ' αὐτῷ τὰς φρονίμους παρθέλους εἰς  
ἀκηράτους παττάδας· ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι σημαίνει καὶ τὴν  
νύκτα ἐκείνην, καθ' ἣν συνέλαβον τὸ Ἰησοῦν μετὰ φανῶν καὶ  
λαυπάδων.

ὉΡΘΡΟΣ. Καὶ ἡ ἀκολουθία οὕτως ὀνομασθεῖσα ἀπὸ τῆς ὄρας,  
καθ' ἣν τελεῖται, πρὸ τῆς ἀνατολῆς ὄγλα δὴ τοῦ ἡλίου, δηλαδὲ  
τὴν εὐχαριστίαν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν διάλυσιν τοῦ σκότους  
καὶ τὴν προσέγγισιν εἰς τὸ φῶς· ἐτι δὲ καὶ τὴν αὐγὴν, ἐν ἣ ὁ  
Χριστὸς ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων.

ὉΡΑΙ. Αὗται ἀριθμοῦνται κατὰ τὴν εἰς τέσσαρα τμήματα  
διαίρεσιν τῆς ἡμέρας, τῆς ὁποίας τὸ μὲν πρῶτον τμήμα ἡ μέρος,  
ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς πρώτης ἑληγε τὴν τρίτην, καὶ ἐλέγετο πρώτη

ώρα· τὸ δὲ δεύτερον τμήμα περιελάμβανε τὴν δ'. ε. καὶ στ'. καὶ ὠνομαζέτο τρίτη ὥρα· τὸ δὲ τρίτον περιέχον καὶ αὐτὸ ἄλλας τρεῖς ὥρας, ἦτοι τὴν ζ'. η. καὶ θ'. ἐκαλεῖτο ἕκτη ὥρα· τὸ δὲ τέταρτον τμήμα τῆς ἡμέρας, ἀπὸ τῆς δεκάτης ὥρας ἀρχόμενον, ἔληγε τὸ ἑσπερας, καὶ ἐλέγετο ἑνάτη ὥρα. Τα μέρη δὲ ταῦτα ὠνομαζόντο στρατιωτικῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ φυλακὰι (ἄ. φυλακή, β'. φυλακή κλπ.) διότι ἕκαστος στρατιωτῆς ἐρύλαττεν ἀνα τρεῖς ὥρας εἴτε τὴν ἡμέραν εἴτε τὴν νύκτα. Ἐντεῦθεν εἴηλον, διὰ τί ὁ μὲν Μάρκος θέλει τὸν Χριστὸν σταυρωθέντα τὴν τρίτην ὥραν, ἡ δὲ Ἰωάννης τὴν ἕκτην, ἐν οἷς ἡ δοκοῦσα δικαιοσύνη εἶνε πληροστέτη συμφωνία· διότι ἡ τρίτη ὥρα κατὰ τὸν Μάρκον, ἔρχοντα ὑπ' ὄψιν τὴν εἰς τέσσαρα τμήματα διαίρειν τῆς ἡμέρας, καὶ ἡ ἕκτη κατὰ τὸν Ἰωάννην, ἀκολουθεῖτα τὴν κοινὴν αὐτῆς διαίρειν εἰς 12 ὥρας, εἶνε ἡ οὕτη.

**Η ΠΡΩΤΗ ΩΡΑ** δηλοῖ τὴν ἀνεσθιν, ἧτις ἀποδίδεται τῷ Θεῷ μετὰ δοξολογίας εἰς ἀπαρχὴν τῆς ἡμέρας· προσέτι δὲ καὶ τὴν πρώτην τῆς ἡμέρας ὥραν, καθ' ἣν παρεδόθη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν Πιλάτῳ.

**Η ΤΡΙΘΕΚΤΗ**, (τρίτη καὶ ἕκτη ἐκκλησιαστικὴ ὥρα) ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐνάτην καὶ δωδεκάτην καὶ ψαλλομένη περὶ τὴν ἐνάτην ἢ δεκάτην π. μ. ὥραν, σημαίνει τὴν εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ ἀπόφασιν, ὅστις σταυρωθεὶς τὴν ἕκτην, ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὴν ἐνάτην.

**Ο ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ** εἰκονίζει τὴν ὥραν, καθ' ἣν τὸν κατεβίβασαν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ· εἶτι δὲ καὶ τὴν δοξολογίαν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον παρακαλοῦμεν νᾶ μᾶς συγχωρήσῃ εἰ τι ἡμάρτομεν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

**ΤΟ ΑΠΟΔΕΙΠΝΟΝ** δηλοῖ τὴν ὥραν τοῦ ἐνταρτισμοῦ τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον ἱκετεύομεν, ἵνα διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ διέλθωμεν τὴν νύκτα εἰρηνικῆν καὶ ἀναμάρτητον, καὶ διεγερθῶμεν πάλιν εἰς δοξολογίαν αὐτοῦ.

**ΠΡΟΟΙΜΙΑΚΟΣ** λέγεται ὁ ργ'. ψαλμὸς· διότι εἶνε προοίμιον τοῦ ἑσπερινοῦ. Ἦμνεῖται δὲ δι' αὐτοῦ με ἀμίμητον καὶ μέγιστον ὕψος ἡ παντοδυναμίᾳ καὶ πανσοφίᾳ τοῦ Ὑψίστου.

**ΔΙΧΝΙΚΟΝ** ὀνομαζέται ἡ κατὰ τὸ ἑσπέρας προσευχὴ, ὡς ἂν νακηνωσκομένη ὑπὸ λόγῳ ἀνημμένῳ, ἢ καὶ διὰ τὰς λαμπάδας, αἵτινες τότε ἀνάπτονται.

**ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ**. Τοῦτο ἦτο ὄργανον μουσικόν, ἐντατὸν μὲ 12

χορδὰς ἀντιφώνους, ὄρθιον καὶ ἴσον, ὡς σημαῖνον αἰνιγματωδῶς, ὅτι πρέπει να ἡμεῖς εὐθεῖς κατὰ τὴν γνώμην καὶ ἴσιν. Τὸ ὄργανον τοῦτο ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ, ὅστις μετέφερε καὶ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ· διότι οἱ πρὸ αὐτοῦ τὸ μεταχειρίζοντο εἰς τὰ ποιήματα. Λέγεται δὲ κυρίως ψαλτήριον τὸ ὄργανον τοῦ ψαλτηρίου, προσέτι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίον, ὡς πηροῦν καὶ περιέχον τοὺς ψαλμοὺς, τοὺς ὁποῖους ἐμελεῖται διὰ τοῦ ὄργανου τούτου καὶ διὰ τῆς κιθάρας ἔψαλεν ὁ Δαβὶδ. Τὸ ψαλτήριον εἶναι ἱερατεῖον κοινόν, παρηγορία τῆς ψυχῆς, θησαυρὸς ὁμοστικῆς διδασκαλίας, τῶν πόνων τῆς ἡμέρας ἀνάπτυσις, τῶν ρόδων τῆς νυκτὸς ἀποδίωξις, τῶν ἀρχαρίων στοιχειώσις, τῶν προκοπόντων αὔξησις καὶ τῶν τελείων κραταίωσις. Διαίρειται δὲ εἰς 20 καθίσματα, ὀνομασθέντα οὕτω· διότι ἐν τῇ ἀναγνώσει αὐτῶν συνήθως κήρυται. Ἡ δὲ ἀνάγνωσις τοῦ ψαλτηρίου πληροῦται καθ' ἑβδομάδα, ἀναγιγνωσκόμενων τριῶν καθ' ἑκάστην ἀνά πᾶσαν ἡμέραν, πλην τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, καθ' ἣν δὲ τῆς ἑβδομάδος ἐπαναλαμβάνεται. Ἀπὸ δὲ τῆς Μεγάλης Τετάρτης μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Θεοῦ σιγᾶ. Ἐκαστον δὲ καθίσμα ὑποδιαιρεῖται εἰς τρεῖς διακοπὰς, αἵτινες ὀνομασθήσαν

**ΣΤΑΣΕΙΣ**· διότι εἰς αὐτάς οἱ πιστοὶ ἐγείρονται ὄρθιοι, καὶ προσκυνοῦν ἐκ τῆς δοξολογίας τοῦ ἀλληλουῖαν.

**ΔΙΑΦΑΛΜΑ**. Διὰ τοῦ διαψάλματος ἐννοεῖται, ὅτι διαταρηνίζεται τὸ νόημα τοῦ ψαλτηρίου, καὶ δεικνύεται ὁ τρόπος τοῦ ψάλλειν εἰς δύο χοροῦς. Ἐκαστον διάψαλμα εἶνε εἴτε ἀπόκρισις εἰς ἐρώτησις, εἴτε ἐμπαρίστασις ἐννοίας καὶ αἰσιθημάτων, εἴτε ἀπροσδόκητος στροφὴ τοῦ λόγου καὶ διακοπὴ συγχρόνως τοῦ μελοῦς. Σημειωτέον δ' ὅτι κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν συζηλοῦνται τὸ ψαλτήριον τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς καὶ Κυριακῆς.

**ΤΡΟΠΑΡΙΑ**. Μετὰ τοὺς εἰκονομάχους, οἵτινες ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐλυμαίνοντο τὴν Ἐκκλησίαν, προοδυστάτης τῆς ἀμαθείας, ἔνεκον τῆς καταδρομῆς τῶν ἱερῶν μονῶν, αἵτινες ὑπῆρχον σχολεῖα, εὐβέθησαν ἄγιοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἀπαρτιστάμενοι ἐκ τοῦ λειψάνου τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων διαφόρους ὀνομασίας ἀντὶ τῆς σιγησῆς διδασκαλίας τοῦ Θεοῦ λόγου, καὶ ὑβριστικῶς τὰς πρὸ αὐτῶν τοιαύτας, ἐκάνονισαν καὶ τὸν τρόπον, δι' οὗ ψάλλονται τὰ τροπάρια τοῦ ἁσματικῶν ἀκολουθίῳν καὶ ὀνομασθήσαν τροπάρια ἐκ τοῦ τρόπου—ἦχος, δι' οὗ τρέπονται

ΚΤΗΜΑΙΝ ΚΟΙΜΗΣΕΙΣ ΤΗ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
 ΕΛΒΗΝΟΚΑΛΤΡΟΥ ΚΑΡΑΙΤΗΣ  
 Π. ΑΝΔΡΕΑΣ Δ. ΠΡΗΘΙΟΥ  
 ΙΕΡΕΥΣ ΚΑΘ' ΗΤΗ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

πρὸς τὸν εἰρμὸν, καὶ φάλλονται κατὰ τὴν ὁμοιότητα ἐκείνου. Τινὲς δὲ λέγουσιν, ὅτι ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι, αὐτῶν φαλλομένοι, ὁ κανονάρχης ἐτρέπετο ἀπὸ τὸν ἕνα χροῖον εἰς τὸν ἄλλον. Ἄλλοι δὲ θέλουσιν, ὅτι παράγεται ἐκ τοῦ τροπαίου, σημαίνοντος νικῆν τῶν ἁγίων κατὰ τῶν ἐθρῶν. Σημαίνουνσι πρὸς τοῦτοις καὶ τοὺς τροπαίους καὶ ἀρετὰς τῶν ἁγίων.

**ΑΙΤΗ.** Τοῦ πάλοι μὲν ἐγίνοντο θερμώτατα δεήσεις καὶ ικεσίαι πρὸς τὸν Θεὸν ἐν τῷ νάρθηκι, αἰτήσεις καὶ λιτανεαὶ λέγονται (Χρυσ. ὁμιλ. εἰς τὴν ε'. πρὸς Κορινθ. καὶ γ'. πρὸς Καλασσαίαις ἐπιστολῆν, καὶ εἰς τὸν περὶ λειτουργίας λόγον) μετὰ ταῦτα δὲ ἐπεκράτησε νὰ φάλλωνται μόνον τα τροπαῖα χωρὶς στίχων, καὶ διὰ τοῦτο λέγονται λιτή.

**ΣΤΙΧΗΡΑ.** Τὰ μετὰ στίχου τροπαῖα ὠνομάσθησαν οὕτω διότι φάλλονται πρὸ πάντων φαλλμικαὶ στίχοι.

**ΠΡΟΣΩΜΟΙΑ** λέγονται τὰ τροπαῖα, ἅτινα ἔχουσιν ὡς βᾶσιν ἄλλο τροπαῖον ἐπιμελεῖν, ἐν τῷ τῷ τροπαῖα τῶν ὧδων τοῦ κανόνος, περὶ οὗ ὀβόμεια κατόπιν, φάλλονται κατὰ τὸν εἰρμὸν, τὸν ὅποιον ἔχουσιν ὡς πρόλογον εἰς τὴν κεραλίαν αὐτῶν.

**ΣΤΙΧΗΡΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ.** Τὰ ὑπὸ Ἀνατολίου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, μελοποιηθέντα τροπαῖα ἐν τῇ ἁκτωῇ κη. **ΦΩΣ ΙΔΑΡΟΝ.** ὠνομάζεται πρότερον τοῦτο μέχρι τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἁγίου Σωφρονίου, τριακιδιῶ ὕμνος. Τὸ δὲ 633 ἔτος συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου τούτου καὶ ὠνομάσθη ἀρμόδιος «ἐπιλύχνος εὐχαριστία» διότι φάλλεται μετὰ τὰς λυχνικάς εὐχὰς τοῦ ἑσπερινοῦ.

**ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΟΝ** λέγεται διότι φάλλεται κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ λαοῦ ἐν τῷ ἑσπερινοῦ.

**ΒΕΑΥΓΑΛΜΟΣ,** σημαίνει ἐν προοίμιῳ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ ἀγγελικοῦ ὕμνου «Δόξα ἐν ὕψιστοις Θεῷ κλπ.» καὶ εἰκονίζει κατὰ τινὰς καὶ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου τῆς ἐν τῇ Δευτέρᾳ Παρουσίᾳ παγκοσμίου Κρίσεως. Συνήθεια ἐπεκράτησε νὰ μὴ ἀρῶνται πολλὰ ῥῶτα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐξαψάλλμου, ὡς σημαίνοντος τὸ τρομερὸν τῆς Δευτέρας Παρουσίας, καθ' ἣν πρέπει νὰ περὶσταται εἰς τὴν ψυχρὴν ἐκίστου τὸ νοητὸν ἐκείνου ἀνίσπερον φῶς τοῦ ἀδεκάστου Κριτοῦ διὸ καὶ διατάσσεται ἡ Ἐκκλησία νὰ τηρῆται ἐν τῇ κατασκευτικῇ τοῦ ἐξαψάλλμου ἀναγνώσεως μερίστη σιωπῇ. Ἀναγνώσκειν δὲ ὁ ἱερεὺς μυστικῶς τὰς εὐχὰς 12 εὐχὰς ἀσκητικῆς πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐξέρχεται εἰς τὸ

«δόξα Πατρὶ» ἠρώχως, καὶ ἰστάμενος πρὸ τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ τελειώνει αὐτὰς εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ διὰ τὴν ἐκ τοῦ ὕμνου ἐξέρχεται καὶ παρακαλῶν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου.

**ΚΥΡΙΕ ΕΛΕΗΣΟΝ.** Τρίς μὲν λέγεται εἰς τιμὴν τῆς προσηγορίας Τριάδος δωδεκάκις δὲ, εἰς τύπον τῶν 12 Ἀποστόλων, καὶ τεσσαρακοντάκις εἰς τύπον τῆς τεσσαρακονθημέρου νηστείας, δι' ἧς ὁ Θεὸς ἐξιλιάσκειται, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀξιοῦται τῶν δώρων διότι καὶ ὁ Χριστὸς, ὡς ἄνθρωπος, μετὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν νηστείαν ἤρξατο τοῦ κηρύγματός του, καὶ ὁ Μωϋσῆς διὰ τεσσαρακονθημέρου νηστείας ἠξιώθη νὰ λάβῃ τὸν Νόμον. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι εἶναι θυσία ἀποδεκατώσεως τῶν ἐνιαυθίων ἡμερῶν.

**ΑΜΩΜΟΣ,** ὠνομάσθη ὁ ριθ. ψαλμὸς ὁ μετὰ τοῦ ις'. καθίσμα ἀναγνωσκόμενος ἀπὸ τὰς πρώτας λέξεις «Μακάριοι οἱ ἀμωμοί».

**ΚΑΘΙΣΜΑ** ὠνομάσθη, ἐπειδὴ συνειλήθη τὸ πάλοι νὰ φάλλωνται αὐτὸ καθήμενοι πρὸς ὀλίγην ἀνάπαυσιν.

**ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ὝΜΝΟΣ.** Τῷ 626 ἔτει ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰρακλείου, ἀπόντος, πολιορκήσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν Πέρσαι καὶ Ἄραροι, γένος Σκυθικόν, μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ, ἐθεώρουν τὴν ἀλωσιν αὐτῆς βεβαίαν, ὡς ὀλίγων ὄντων τῶν ἐν αὐτῇ πρὸς ἀντικρυσσιν ποσαύτης ὀρμῆς, καθ' ἧς πάσαις δυνάμετιν ἀνίσταντο οἱ πολιορκούμενοι τὴν τῆς Θεοτόκου ἀντιλήψιν ἐπικαλούμενοι. — Ὅθεν ἐν τῇ ἀπελιπίσῃ τῶν ταύτῃ ἠγέρθη αἰφνιδίως φοβερός ἀνεμοστρόβιλος, ὅστις τὰ μὲν πλοῖα τῶν βερδάρων συνέτριψε, τὰ δὲ σώματα τῶν ἐν αὐτοῖς ἐξέβρασε παρὰ τῷ ἐν Βλαχέρναις ναφ τῆς Θεομήτορος, εἰς δὲ συνέρρευσεν ὁ λαὸς μετὰ τὴν κατακλιῶσιν τῶν ἐν τῇ ξηρᾷ ὑπολοίπων ἐθρῶν, καὶ καθ' ἑλὴν τὴν νύκτα εὐχαρίστησε τὴν Ἱπερμύχον Στρατηγὴν, χωρὶς νὰ καθίσωσι παντάπασιν διὸ καὶ ὁ ὕμνος ἐκείνος ὠνομάσθη Ἀκάθιστος.

**ΠΟΛΥΕΛΕΟΣ** λέγεται κυρίως ὁ ρλέ. ψαλμὸς ἐκ τοῦ πολλοῦ ἐλέους, τὸ ὅποιον ἀναγράφεται εἰς ἕκαστον στίχον, καὶ ἐκ τοῦ ψαλμοῦ τούτου ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ «Αἰνετε τὸ ὄνομα κυρίου», καθὼς καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας κρεμάμενον πολυκήριον διότι ἀνάπτεται, τοῦ πολυελέου φαλλομένου. Λέγεται δὲ τὸ πολυκήριον τοῦτο καὶ πολυέλιος, ἐπειδὴ τὸ πάλοι περιεῖχε πολλὰς κανδήλας· ἐξαρτώμενος δὲ κάτωθεν ἐκ τοῦ προῦλ-

ΚΤΗΜΑ ΙΝ. ΚΟΙΜΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
ΕΜΠΝΟΚΑΤΣΤΡΟΥ ΚΑΡΑΤΙΣΗΣ  
Π. ΑΝΔΡΕΑΣ Α. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ  
ΙΕΡΕΥΣ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

λου, σημαίνει τὸ ἐκ τοῦ Παντοκράτορος, τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, πεπεπμένον εἰς ἡμᾶς φῶς.

**ΑΝΑΒΑΘΜΟΙ.** Ὁ ἐν τῇ Ἱερουσαλῆμ κατὰ εἴχε-δεκαπέντε ἀναβαθμοὺς σκαλοπάτια, ἰσαριθμοὺς ταῖς δεκαπέντε φώδαις τῶν ἀναβαθμῶν τοῦ ψαλτήρος. Εἰς ἕκαστον δὲ αὐτῶν ἀναβαίνοντες οἱ ψάλται, ἔλεγον ἀνά μίαν φῶδην. Οἱ ψάλμοι δὲ οὗτοι λέγονται ἀναβαθμοί, διότι προηρθεύουσι τὴν ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίως εἰς τὴν Ἱερουσαλῆμ ἀνάβασιν τῶν οὐλωτοῦσθέντων Ἰουδαίων.

**ΑΝΤΙΦΩΝΑ** λέγονται τὰ τροπάρια τῶν ἀναβαθμῶν, ψαλλόμενα ὑπ' ἑκατέρου τῶν χορῶν, διαδεχομένων ἀλλήλους, τὰ σημερινόμενα τούτων ἰδὲ ἐν κεφαλαίῳ δ'.

**ΕΜΩΝΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.** Τοῦτο ἀναγινώσκει ὁ ἱερεὺς ἰστάμενος ἐκ δεξιῶν τῆς ἀγίας Τραπέζης καὶ ὑποδύοι τὸν ἀγγέλου τὸν κηρύττοντα ἐπὶ τῶν μνημείων τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ.

**ΩΔΗ** εἶναι φωνὴ μουσικὴ καὶ ἐναρμόνιος διὰ μόνου τοῦ στόματος προφορῆμένη. Κατ' ἄρχας αἱ φῶδαι ἐστευρογραφήσαν, ἡ μὲν α' καὶ β' ὑπὸ Μουσίου, ἡ δὲ γ' ὑπὸ Ἀννης τῆς μητρὸς τοῦ Σαμουὴλ ἡ δὲ δ' ὑπὸ Ἀδθανοῦμ τοῦ προσήτου καὶ ἀναγινώσκεται ἐν τῷ τρίτῳ τῆς προφητείας τοῦ προσήτου ἡ δὲ ε' ὑπὸ Παταίου, ἀναγινώσκουμένη ἐν τῷ κς' κεφαλαίῳ τῆς προφητείας αὐτοῦ ἡ δὲ ς' ὑπὸ Ἰωνᾶ τοῦ προσήτου ἡ δὲ ζ' καὶ ἠ' ὑπὸ τῶν τριῶν παίδων, Ἀνανίου, Ἀζαρίου καὶ Μισαήλ ἡ δὲ θ' εἶναι ὕμνος εἰς τὸν Θεόν, καὶ διατεριεῖ εἰς δύο μέρη, εἰ καὶ ἓξ μία λογιέται καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῆς μέρος ἐμελωδῆσεν ἡ Παναγία, ὅτε ὁ Γαβριὴλ εὐηγγελίσατο αὐτῇ τὴν γέννησιν τοῦ Μεσίου τὸ δὲ ἄλλο ἐμελωδῆσεν ὁ Ζαχαρίας, λυθείτης τῆς γλώσσης αὐτοῦ ἐκ τῶν δεσμῶν τῆς ἀφονίας. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ψάλλεται καὶ ἡ φῶδ' τοῦ Ἰωῶ «εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου» καθὼς καὶ ἐν τέλει τοῦ ἑσπερινοῦ ἡ τοῦ Θεοδόχου Συμεῶν «ὄσον ἀπολύεις τὸν δούλον σου».

**ΕΙΡΜΟΣ** λέγεται διότι κατὰ τὸ μέλος αὐτῶ ψάλλονται τὰ μετ' αὐτὸν τροπάρια, καὶ τὴν ἁρμονίαν τοῦ μελωδῆματος ἐκείνου ἀκολουθοῦσι διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ᾄδῃαι προεγνωσμένη ἡ ἁρμονία αὐτοῦ.

**ΚΑΝΩΝ** ὀνομάσθη διότι κανονίζεται καὶ περικλείεται εἰς ἐννέα μόνον φῶδας εἰς τύπον τῶν ἐννέα ταγμάτων, ἡ καὶ τῆς ἀγίας Τραπέζης διότι ὁ ἕνατος ὀρθίμος τριπλῆν τριάδα περιέχει. Αἱ ἐννέα

ταμητικοὶ ἦσαν ἐρυθροὶ, ἀγλοῦντες τὸν ἀγιασμὸν καὶ τὴν καθαρότητα, τὴν προσέβουσαν ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Τοῦτο δὲ θέλουσι τῆς ἐτυμολογούμενου ἐκ τοῦ β' μακτος στείγω, ἀριστ. β'. ἔστιχον, ἕπερ σημαίνει βαδίζω ἡσύχως, ὡς ποιεῖ ὁ ἱερεὺς βαδίζων ἐν τῇ λειτουργίᾳ. Ἐκτός δὲ τῆς διαληφθείσης σημασίας ἀποδοῦναι εἰς αὐτὸ καὶ τὴν ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ Χριστοῦ λαμπρότητα, ἐν ἣ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένοντο λευκὰ ὡς τὸ φῶς.

**ΕΠΙΤΡΑΧΗΛΙΑ** λέγεται, ὡς τὴν ἑκαστὸν ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ εἶνε διακριτικὸν κόσμημα τοῦ ἱερέως, σημαίνον α' τὸν ἑλαφρόν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, ὑπ' ὃν θέτει ὁ ἱερεὺς τὸν τράχηλόν του καὶ β' τὴν ἐκχεομένην τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριν ἀναθεῖν ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς ὅθεν φορῶν τοῦτο ὁ ἱερεὺς λέγει «Εὐλογητός ὁ Θεός, ὁ ἐχέων τὴν χάριν ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ».

**ΖΩΝΗ.** Περιζωνύουσα αὕτη τὸ στιγχιρίον μετὰ τοῦ ἐπιτραχήλιου, ἵνα καθιστᾷ τὸν ἱερέα εὐσταθῆ πρὸς λειτουργίαν, δηλοῖ τὴν δύναμιν δίδωσιν ὁ Χριστός εἰς τὸν ἱερέα, ἵνα νικᾷ τὰς σαρκὰς ἐπιθυμίας καὶ τρέχῃ ἀμωμος τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο χάριν λέγει περιζωνύμενος «Εὐλογητός ὁ Θεός, ὁ περιζωνύων με δύναμιν κλπ.».

**ΕΠΙΜΑΝΙΚΑ** λέγονται διότι τίθενται ἐπάνω εἰς τὰ μανίκια τοῦ στιγχιρίου, καὶ περισφίγγουσιν αὐτὰ, καὶ ἀντιστοιχοῦν κατὰ τινας πρὸς τὰς χειροθῆκας τῶν αυτοκρατόρων, αἵτινες ἐκάλυπτον ἐλην τὴν χεῖρα ἔλαβον δὲ τὸ ὅποιον φέρουσιν ἤδη σχῆμα διότι οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διάκονοι δύνανται νὰ ἄπτονται τῶν ἁγίων μετ' ἡμῶν χεῖρας, καὶ σημαίνουσι α' τὴν προσοχὴν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ λειτουργίᾳ, καὶ β' τὸ παντοδύναμον καὶ δημοκρατικὸν τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν καὶ φορῶν αὐτὸ ὁ ἱερεὺς, λέγει «ὦ δεξιὰ Σου Κύριε δόδοξασται. . .» καὶ «αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με κλπ.».

**ΦΕΛΟΝΙΟΝ** ἡ φοινίκιον. Τοῦτο ἦτο ἐπενδύτης ἄνευ χειρῶν κωδωνοειδῆς, τὸν ὅποιον μεταχειρίζοντο εἰς τὰς ὀδοπορίας τοιοῦτόν τινα ἐπενδύτην φαίνεται, ἐπὶ ἔσπερον καὶ οἱ Ἀπόστολοι, καλούμενον βενετλῆν ἢ φαινέλην, ὡς γίνεται ὄφλον ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον β' ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (4, 13, ὅστις πρὸς τοὺς ἄλλοις λέγει πρὸς τὸν Τιμόθεον «τὸν βενετλῆν, ὃν ἀπέλιπον ἐν Ἱερουσῶν παρὰ Κάρπῳ, ἐργάμενος φέρε.» Ἐκ τούτου λοιπὸν δυνατὰ τις νὰ εἴπῃ ἑλλόγιον, ἐπὶ τὸ φελόνιον τῶν ἱερέων, ἕπερ καὶ οἱ ἀρχιε-

ΚΤΗΜΑΙΝ ΚΟΙΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΓΕΩΤΟΚΟΥ  
ΕΜΗΝΟΚΑΣΤΡΟΥ ΚΑΡΑΙΣΗΣ  
Π. ΑΝΑΡΑΣ Δ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ  
ΙΕΡΕΥΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΕΩΛΟΓΟΣ



Δηλοῖ δὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἥτις διὰ πολλῆς σοφίας διασκέπει· καὶ κρατεῖ τὰ πάντα· οἱ δὲ ποταμοὶ εἰκονίζουσι τὰ διάφορα ρεύματα (χαρίσματα) τῆς διδασκαλίας, τὰ ὅποια ρέουσιν ἀκαταπαύστως ἐκ τῶν δύο ποιμάτων, ἥτοι τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης· τὸ δὲ ἐμπροσθεν ἀνοίγεται εἰκονίζει τὴν γνώσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν, γνωστὴν οὖσαν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀρχιερέως.

**ΡΑΒΔΟΣ** (πατερίτσα) δηλοῖ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν. Οἱ δὲ δύο ἐπὶ τοῦ ἄκρου αὐτῆς ἀντιματώποι ὄψεις εἰκονίζουσι τοὺς δύο πόλους ἐβρῶν, πνευματικῶν καὶ υλικῶν κόσμων, οἵτινες διὰ τοῦ σταυροῦ διηλλάγησαν. Ἡ ράβδος αὕτη ἔχει ἁμειψιότητά τινα μὲ τὸ κηρύκιον τῶν ἀρχαίων, τὸ ὅποσον ἦτο ξύλον, ἔχον ἐκατέρωθεν δύο ὄψεις περιπελεγμένους καὶ ἀντιπροσώπους ἀλλήλους. Τοῦτο συνεβίβηεν να φέρωσιν οἱ κήρυκες μεθ' ἑαυτῶν καὶ νὰ διέρχωνται διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ἀσφαλῶς.

**ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ.** Σημαίνει τὴν ἁμολογίαν τῆς ἀληθοῦς πίστεως ἀπὸ μέσης καρδίας τοῦ ἀρχιερέως· τούτου δὲ ἡ ἀρχὴ ἀγνοεῖται.

**ΤΡΙΚΗΡΙΟΝ.** τοῦτο μὲν σημαίνει τὴν ἁγίαν Τριάδα· τὸ δὲ δικήριον, τὴν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ. Σφραγίζει δὲ ὁ ἀρχιερεὺς πρῶτον διὰ τοῦ δικηρίου, καὶ δεύτερον διὰ τοῦ τρικηρίου τὸ Εὐαγγέλιον, ψαλλομένου τοῦ τρισαγίου, δηλῶν, ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ἐδοξολόγησαν τὸν διπλοῦν τὴν φύσιν Χριστὸν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Δὲν πρέπει δὲ νὰ παραλείψω ἐναυθά, ὅτι τὸ πάλι οἱ εὐσεβεῖς βασιλεῖς, ἐρχόμενοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ προσκυνούντες ἐνώπιον τῆς ἁγίας Τραπεζῆς καὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων, ἐσφραγίζον ποτὲ μὲν διὰ τοῦ τρικηρίου, ποτὲ δὲ διὰ τοῦ δικηρίου (διβαμπούλου) τὸν λαόν, ὅστις ἐπολυχρόνιζεν αὐτούς).

**ΛΑΜΠΑΣ** προπορευομένη τοῦ ἀρχιερέως, δηλοῖ τὴν λάμπην τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος, καὶ τὸ φῶς, τὸ ὅποσον οἱ ἀρχιερεῖς ὀφείλουσιν νὰ μεταδίδωσιν εἰς τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ἀμέμπτου πολιτείας.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Σημαινόμενα τοῦ ναοῦ καὶ τῆς προσκομιδῆς.



**ΝΑΟΣ** ἀπηρτίετο ἐκ τριῶν μερῶν, τοῦ βήματος, τοῦ

κατ' ἐξοχὴν Ναοῦ καὶ τοῦ τῶν κατηχομένων (νάρθηκος καὶ προναοῦ) κατὰ τὴν εἰς τρία διαίρειν τοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας, ἥτοι τοῦ κλήρου, τῶν πιστῶν καὶ τῶν κατηχομένων. Κατὰ δὲ τὰς Ἀποστολικὰς διατάξεις πρέπει νὰ εἶνε ἐπιμήκης εἰς σχῆμα νηρῆς καὶ τετραμηνίας κατ' ἀνατολὰς, ἔνθα προσευχόμενοι βλέπομεν, ἵνα ἐνθυμώμεθα τὸν κατ' ἀνατολὰς παράδεισον, ὅθεν ἐξεβλήθη ὁ ἄνθρωπος.

**ΙΕΡΟΝ ΒΗΜΑ.** Εἰς τοῦτο εἰσέρχονται οἱ κληρικοὶ καὶ κατ' ἐξᾶρσιν εἰσέρχοντο κατ' ἀρχάς καὶ οἱ βασιλεῖς μέχρι τοῦ Ἐπισκόπου Μεδιολάνων Ἀμβροσίου, ὅστις προεδιόρισε δι' αὐτοὺς πρὸ τῶν δρυφάκτων τόπον, ἐπιδοκιμασθέντα ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Κατόπιν δ' ἦτο ἐπιτετραμμένον εἰς αὐτοὺς· νὰ εἰσέρχωνται μόνον κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν εἰς τὸν ναὸν καὶ ὅτε ἐμελλοῦν νὰ κοινωνήσωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Εἰσέρχοντο δὲ οὕτω. Πρὸ τῆς ἐν τῷ νόρθητι βασιλικῆς πύλης ἀποτιθεμένοι τὰ βασιλικά ἐμβλήματα μετὰ τοῦ στέμματος, εἰσέρχοντο δι' αὐτῆς εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ ἀμέσως εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα, ὅπως προσκυνήσωσιν ἐνώπιον τῆς ἁγίας Τραπεζῆς καὶ κατόπιν ἐνώπιον τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅτε σφραγίζοντες τὸν λαόν διὰ τοῦ διβαμπούλου, εἰρηγαί, ἐπολυχρόνιζοντο ὑπ' αὐτοῦ καὶ κατελάμβανον τὸν ὄρθρον αὐτῶν. Ὁ δὲ τόπος ἔνθα ὤρισθη ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου νὰ τεθῆ ὁ ὄρθρος ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας ἦτο, ὅπου εἶνε τῶρα εἰς τὸ καλούμενον ἐκκλησίον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὅστινος ἡ ἀψὶς καθὼς καὶ ὁ δικέφαλος ἀετὸς ἐπὶ μαρμαρινῆς πλακῆς ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν ἐκκλησιῶν εἰσέτι σωζόμενος δεικνύουσι τὴν ἔσθιν τῶν αὐτοκρατόρων, τὴν ὅποιαν κατέλαβε μετὰ τὴν ἄλωσην τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀρχιερεὺς, ὅταν ἱερουργῆ ἔξω τοῦ βήματος. Εἰς δὲ τὸ ἱερὸν βῆμα, ὅπερ καὶ ἄδyton καὶ ἅγιον τῶν ἁγίων καὶ ἱερατεῶν κλπ. ὀνομάζουσιν οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ὑπάρχουσιν ἡ ἁγία Τράπεζα, τὸ σύνθρονον, ἡ ἁγία Πρόβεισις ἢ παρατραπέζιον καὶ τὸ σκευοφυλάκιον.

**ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ.** Εἰκονίζει ἁ. τὴν τράπεζαν, ἐν ἣ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ εὐλόγησε τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον εἰπὼν τὸ, λάβετε φάγετε κλπ. Ὀνομάζεται δὲ καὶ θυσιαστήριον διὰ τὴν ἐπ' αὐτῆς προσφερομένην ἀνάμακτον θυσίαν. β'. Εἰκονίζει τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ· δι' ὃ καὶ τὸ ἐγγόμενον κατασάριον, τὸ περιελίσσον αὐτὴν, σημαίνει νεκρικὸν σάβανον· καὶ γ'. τὸν ὄρθρον τοῦ Θεοῦ· ἔθεν καὶ τὸ ἄρτοφόριον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅνα

ΚΤΗΜΑ ἸΝ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
ΕΛΛΗΝΙΚΑΙΣ ΤΡΟΠΟΙΣ ΚΑΡΑΚΤΗΡΟΝ  
Π. ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΓΓ. ΠΡΟΪΟΡΙΟΥ  
ΙΕΡΕΩΣ ΚΑΘΗΓΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ



πάντοτε ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης, σημαίνουν τὸν Χριστὸν καθήμενον ὡς βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐρ' οὗ ἐραπλοῦται καὶ μεγαλοπρεπῆς στολῆ, ἐπὶ τῆς ὁποίας τίθεται τὸ **ΑΝΤΙΜΗΝΣΙΟΝ**, ὅπερ ἀντικαθιστᾷ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, ὅπου δὲν ἐτελέσθησαν ἐγκαινία ναοῦ ὑπὸ ἀρχιερέως. Ὠνομάσθη δὲ οὕτως ἐκ τοῦ Λατινικοῦ **mensa**—αθ— τράπεζα, ὅπερ πρέπει νὰ εἶνε ἐγκαινιασμένον ἔχον ὑπερραμμένας εἰς τὸ ὅπισθεν μέρος μερίδας λευκῶν ἁγίων Μαρτύρων. Ἡ δὲ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης, ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἐγκαινιζομένη, ἐναπόθεσις τῶν μερίδων τῶν μαρτυρικῶν ἁγίων λευκῶν μετὰ τῆς συνήθους εὐχῆς καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἀντιμηνσίων τοιαύτη ὑπομιμνήσκει ἡμᾶς τὴν ἀρχαιοτάτην συνήθειαν, καθ' ἣν οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν μετεχειρίζοντο ἀντὶ ἁγίας Τραπέζης τοὺς τάφους τῶν ἁγίων Μαρτύρων, στηρίζομενοι ἐπὶ τοῦ ἐξῆς χωρίου τῆς Ἀποκαλύψεως. «Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν πέμπτην σφραγίδα εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων διὰ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν, ἣν εἶχον» (6, 9). Ἐκτοτε δὲ τηρεῖται ἡ εὐσεβὴς διάταξις νὰ μὴ τελῆται λειτουργία εἰς οὐδὲν θυσιαστήριον, ὅπερ δὲν ἔχει ἅγια λείψανα μαρτύρων. Ἐν δὲ τῷ ἀντιμηνσίῳ περιλείεται καὶ ἡ **ΜΟΥΣΑ**, ἣτοι ὁ σπόγγος, εἰ' οὗ ἵπποσπογγιζομεθα τὸ διακρίον. Ἡ χρῆσις δὲ ταύτης εἶνε ἀρχαιοτάτη καὶ ὠνομάσθη ἰσως μοῦσα ἐκ τοῦ μάκτρον—σπογγιστήριον. Ὁ σπόγγος δ' αὐτός καθὼς καὶ ὁ τιθέμενος ἐν τῷ δικαιοποιητῆρι μετὰ τῆς λόγχης ἀναμνηνέσκει τὰ πάθη τοῦ Κυρίου.

**ΣΥΝΘΡΟΝΟΝ.** Ἡ στάσις τοῦ ἀρχιερέως μετὰ τῶν πρεσβυτέρων ἀπὸ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο μέρος ὅπισθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης ὑπὸ τὴν κόγχην (ἀγυβάδαν), περιτώσαν ἐξωτερικῶς τὸ σχῆμα τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος, ὠνομάζεται σύνθρονον, ἐνθα ἐκάθητο ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἱερεῖς ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν καθισμάτων τοῦ Φαλτήρος. Ὅταν δὲ ἀναβαίνῃ ὁ ἀρχιερεὺς εἰς αὐτὸ μετὰ τὸν τριακτίον κλπ. τυποὶ τὸν ἀνελλόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθήσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς Υἱὸν καὶ Λόγον. Κατερχόμενος δὲ οὗτος τῆς ἑδρας ταύτης, ὄηλοί τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ Σωτῆρος πρόνοιαν καὶ κηδεμονίαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἔτι καὶ ἀνελλῶν δὲν ἐχωρίσθη ἀφ' ἡμῶν.

**ΠΑΡΑΤΡΑΠΕΖΙΟΝ** ἡ ἁγία Πρόθεσις κεῖται ἐξ ἀριστερῶν ὡς τράπεζα προθέσεως τῶν προσφορῶν καὶ σημαίνει ἄ. τὸ σπῆλαιον, ἐν ᾧ ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς καὶ β'. τὸν Γολγοθῆν. Λέγεται δὲ κοινῶς

τὸ παρατραπέζιον τοῦτο καὶ προσκομιδῆ, περὶ ἧς θέλομεν εἰπεῖν κατωτέρω.

**ΔΙΑΚΟΝΙΚΟΝ.** Τοῦτο ἦν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐκαλεῖτο οὕτω· ἵστίον κατ' ἀρχὰς καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὁ ἅγιος ἄρτος καὶ πάντα τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια ἦσαν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν διακόνων.

### Ὁ κατ' ἐξοχὴν ναός.

Κυρίως ναός καλεῖται τὸ μεταξὺ τοῦ ἁγίου δῆματος καὶ τοῦ νόρθηκος εἴτε τοῦ προναίου μέρος, ἐν ᾧ ἴστανται οἱ πιστοί, ὅπερ διαιρεῖται εἰς τρία κλίτη (μέρη). Ἐνιαχοῦ δὲ ὑπῆρχον πέντε ἢ καὶ ἑπτὰ, ἐξ ὧν τὸ μέσον εἶνε τὸ εὐρύτερον, τῶν ἄλλων ὡς στασιδίων χρησιμεύοντων. Πρὸ δὲ τοῦ κυρίου ναοῦ εἶνε τὸ **ΣΩΛΕΙΟΝ**. Ἡ προέκτασις τοῦ δῆματος ἡ πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου, καὶ μάλιστα ἡ κυκλοτερὴ θέσις πρὸ τῆς ὠραίας πύλης, ὠνομάσθη σωλεῖον ἐκ τοῦ Λατινικοῦ **solum**—ἑδραος. Ἐν δὲ τῷ ἰστίῳ τῆς ἁγίας Σοφίας σωλεῖον ὠνομάζετο καὶ ὁ θρόνος τοῦ βασιλεῦς (**solum**—θρόνος), ὅστις ἦτο παρὰ τῇ θέσει, ἐνθα ἦδη εἶνε, ὡς εἶπομεν, τὸ Δεσποτικόν.

**ΚΑΤΑΠΕΤΑΣΜΑ.** Τοῦτο, ὅπερ χωρίζει τὰ αὐτὰ ἀπὸ τὸν ναόν, τὸ ὅποιον λέγεται καὶ δρύρακτα, διάστυλα καὶ κινηλίδες, παριστάνει τὴν διαφορὰν τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ νοητὰ.

**ΑΜΒΩΝ,** σημαίνων τὸν ἀποκυλισθέντα λίθον ἐκ τοῦ μνήματος τοῦ Χριστοῦ, κατεσκευάετο κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ καὶ εἶχε δύο κλίμακας ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, δι' ὧν ἀνέβαινον οἱ ἀναγινώσκοντες διαφόρους τῆς γραφῆς περικοπὰς, καθὼς καὶ οἱ ψάλλοντες διαφόρους ὕμνους ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Χρυσόστομος καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος καθιέρωσαν τὸν ἀμβώνα ὡς τόπον ἀναγνώσεως τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ λόγου. Μετὰ δὲ ταῦτα μετέτερον τοῦτον ἐκ τοῦ μέσου εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος χάριν εὐρυχωρίας.

**ΣΤΑΣΙΔΙΑ.** Ταῦτα εἰσῆχθησαν ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀντὶ τῶν καθισμάτων, ἐρ' ὧν ἐκάθητο οἱ πιστοὶ κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ λόγου. Λέγουσι δὲ, ὅτι ἀντὶ τῶν καθισμάτων ἔχον εἰς τὰς πλείους ἐκκλησίας βακτηρίας, ἐρ' ὧν ἐπηρεϊδόντο οἱ γέροντες, ὅπερ καὶ νῦν ἐπικρατεῖ εἰς πολλὰς εὐαγεῖς Μονὰς.

**ΣΤΑΣΙΔΙΟΝ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ** (Δεσποτικόν) τοῦτο ὠνομάζεται

σκοπία ὑπεράττη καὶ ἱερὰ τοῦ Ὁρόνου περιοπή· διότι ὡς ἐκ με-  
τεώρου ὁ ἐπίσκοπος ἐπισκοπεῖ τὰ τοῦ λαοῦ. Λέγουσιν, ὅτι τὸ Δε-  
σποτικὸν τοῦτο πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔκειτο  
εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ ναοῦ· διότι εἰς τὸ δεξιὸν ὑπῆρχεν ὁ Ὁρό-  
νος τοῦ βασιλέως. Παρὰ τῷ δεσποτικῷ δὲ τοῦτῳ ἴστατο ὁ ἀριστε-  
ρὸς ψάλτης, κρατῶν τὴν λαμπάδα τοῦ Πατριάρχου ἐν τῷ κῶ-  
τῆς ἁγίας Σοφίας, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη, καὶ λέγεται μέχρι σή-  
μερον ὁ ἀριστερὸς ψάλτης Λαμπαδάριος.

**ΤΥΠΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ.** Παρέλαθεν ἡ ἐκκλησία ἀνέκαθεν τὸν τύ-  
πον τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τὸν ὅποιον πρὸς τιμὴν τῆς ἀσυγχύτου καὶ  
ἀδιαιρέτου Τριάδος, διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ἄκρων τῶν τριῶν δακτύ-  
λων, μεγάλου δείκτου καὶ μέσου οὐ μόνον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ταῖς  
ἐν οἴκῳ προσευχαῖς ὀφειλομέναι πάντες οἱ χριστιανοὶ νὰ σημεῖωμεν,  
ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ δειπνοῦ καὶ γευμάτων καὶ μετὰ τὸ τέλος τού-  
των καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως παντός καθημερινοῦ ἔργου καὶ μετὰ τὸ  
πέρασ αὐτοῦ, καίτοι τινὲς οὐ μόνον διὰ τὴν ἐκπληρωσιν αὐτοῦ τοῦ  
καθηκοντος ἀδιαφοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ζηλωτὰς καὶ ἐργάτας τού-  
του ψέγουσι, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν οὐτὲ τὸ βάρος τῆς εὐθύνης,  
ἔπερ ἀναμένει αὐτοὺς, οὐτὴ τὴν μεγάλην ἐκ τοῦ σταυροῦ προερχο-  
μένην ὠφέλειαν. Πόσον οὗτοι καὶ ἑαυτοὺς ἀδικοῦσι, καὶ τοὺς ἀλο-  
λους βλάπτουσιν, ἀπομακρύνοντες αὐτοὺς ἀπὸ τοιοῦτου εὐσεβοῦς  
ἔργου, μαρτυροῦσι πλείστοι τῆς ἐκκλησίας πατέρες. «Πιστὴ εἶ,  
λέγει ὁ Χρυσόστομος, σφραγίσουν σεαυτὴν, ἀλλο δ' οὐκ οἶδα κλπ.» (α) καὶ  
ἀλλαγῶ. «Δέον μηδὲν ἕτερον τῷ παιδί παρατιθέναι, ἀλλ' ἢ τὴν  
ἀπὸ τοῦ σταυροῦ φυλακίαν.» (β) καὶ πάλιν «Μὴ ταῦτα, μὴ ἀδελ-  
φοί· ἀλλ' ἐκ πρώτης ἡλικίας πνευματικὸς περιφράττετε ὅπλιος τὰ  
παιδιά καὶ τῇ χειρὶ παιδεύετε σφραγίζον τὸ μέτωπον καὶ πρὶν ἢ  
δυνήθηναί τῃ χειρὶ τοῦτο ποιεῖν, αὐτοὶ ἐντυποῦτε αὐτοῖς τὸν σταυ-  
ρόν.» (γ) Καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος· «τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ πᾶσα  
μαγεία πέπαιται» (δ). Καὶ ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος· «Ἐνθα ὄνομα

Χριστοῦ, καὶ σφραγίς Σταυροῦ, οὐκ ἰσχυτὴ φαρμακεία δύναμις»  
(α) κλπ. τὸν Τιμίου Σταυροῦ ἐορτάζει ἡ ἐκκλησία πεντάκις τοῦ  
ἔτους, ἤτοι τὴν 6 Μαρτίου, τὴν τρίτην κυριακὴν τῶν νηστειῶν,  
τὴν 7 Μαΐου, τὴν 1—13 Αὐγούστου, καὶ τὴν 14 Σεπτεμβρίου,  
ὅτε περιβάλλεται ὁ σταυρὸς ἐν τῷ δίσκῳ διὰ τοῦ εὐώδους φυτοῦ  
τοῦ βασιλικοῦ· διότι κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαν τὸ βασιλικὸν τοῦτο  
ἐβύετο αὐτομάτως ἐπὶ τοῦ τόπου, ἔνθα ὑπῆρχε κειχωσμένος ὁ τι-  
μιος Σταυρὸς.

**ΣΤΑΥΡΟΣ ΕΠΑΝΩ ΤΟΥ ΚΑΤΑΠΕΤΑΣΜΑΤΟΣ** δηλοῖ, ὅτι  
καθὼς θέλει φανῆ τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ,  
ἐταν ἔλθῃ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δό-  
ξης πολλῆς, οὕτω καὶ ὁ σταυρὸς, ὁ φύλαξ τῆς οἰκουμένης καὶ τῆς  
Ἐκκλησίας ἡ ὠραιότης, τίθεται ἄνω τοῦ καταπετάσματος τοῦ  
ναοῦ, ὅστις εἶναι ἐπίγειος ὑψωνός· τὸ δὲ

**ΚΡΑΝΙΟΝ**, τὸ ὅποιον ζωγραφίζεται ἄνωθεν τοῦ σταυροῦ γινώ-  
σκουμεν ἐκ παραδόσεως, ἐστὶ ἦτο τοῦ Ἀδάμ, μετενεχθὲν ἐκ Μεσοπο-  
ταμίας, καὶ ταρῆν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅστις ἐκλήθη, ἕνεκα  
τούτου, Κρανίου τόπος, ἔνθα σταυρωθεὶς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἀπέ-  
πλυεν διὰ τοῦ ἐκχυθέντος αἱματός του τὴν προπατορικὴν ἀμαρτίαν.

**ΘΥΡΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ**· ἡ μὲν ἐν τῷ μέσῳ λέγεται καὶ βασιλικὴ  
θύρα, ἡ δὲ πρὸς βορρᾶν, θύρα τοῦ βορείου κλίτους (μέρους), ἡ  
δὲ πρὸς νότον τοῦ νοτίου. Τί δὲ σημαίνει τὸ κλείσιμον καὶ ἀνοίγμα  
τῶν βυμβοῦρων μετὰ τὴν μεγάλην εἰσοδον, θέλομεν εἰπεῖ ἐν οἰ-  
κειῷ τόπῳ.

**ΕΙΚΟΝΕΣ.** Αὗται ἔχουσιν τὴν ἀρχὴν τὴν ἀπὸ τῶν Ἀποστο-  
λικῶν χρόνων. ὅτε ὁ Λουκάς ἐξεκόνισε πολλὰ τῆς Θεοτόκου ἀφο-  
μοιώματα· διὸ καὶ ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν ἀρ-  
χαίων χρόνων ἀπονέμει εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας τὴν προσήκουσαν  
τιμὴν καὶ προσκύνησιν.

Κατὰ δὲ τὰς δύο πρῶτας ἑκατονταετηρίδας οἱ χριστιανοὶ φοβού-  
μενοι τὴν εἰδωλολατρείαν, εἶχον ἐν χρῆσει συμβολικὰς παραστά-  
σεις, ἤτοι πλοῖον, ἔχον οὐριον ἄνεμον, ὑπαικιστόμενον τὴν Ἐκ-  
κλησίαν· λύραν, σημαίνουσαν ἀγαλλίασιν πνεύματος· κλάδον  
φοίνικος, δηλοῦντα εἰρήνην· ταῶν, παριστάνοντα ἀθανάσιον· στά-

**ΚΤΗΜΑ Ι.Ν. ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ**  
**ΕΛΛΗΝΟΚΑΣΤΡΟΥ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ**  
**Π. ΑΝΔΡΕΑΣ Δ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ**  
**ΙΕΡΕΥΣ-ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ**

- (α) Ὁμιλ. ἡ. εἰς τὴν πρὸς Κολαα.  
(β) Ὁμιλ. ιβ'. εἰς τὴν πρὸς Κορινθ.  
(γ) Λόγ. γγ'. εἰς τὴν ε. πρὸς Κορινθ.  
(δ) Λογ. περὶ ἐνσερκώσεως τοῦ Θεοῦ λόγος.



ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφῆν, τὴν καὶ ἀντιστρόφως ἀναγινωσκομένην «Νίφον ἀνομήματα μὴ μόνον ἔψιν» γνωστός ἐκεῖνος νικητῆρ. Ἐκτός τοῦ ἔτω καὶ ἐξω νάρθηκος ὑπάρχει καὶ περίβολος τοῦ ναοῦ, ἐν ᾧ ἦσαν ψαδομημένα οἰκήματα, τὰ μὲν δι' ἀπόθεσιν διαφόρων σκευῶν, τὰ δὲ διὰ εὐδελιθηκάς καὶ κυρίως διὰ σχολεῖα· ἄλλ' ἀρῶ κατόπιν ὠρίσθησαν ὡς σχολεῖα τὰ μοναστήρια, τὰ οἰκήματα ταῦτα ἐξέλιπον.

**ΣΗΜΑΝΤΡΑ.** Τὸ πάλαι ἐν τῷ μεσουκτιῷ κατὰ τὸ, «Μετονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἐξομολογήσασθαι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου», ἢ ὀλίγον ὕστερον οἱ Χριστιανοὶ ἠγείροντο ἐκ κοινοῦ τινος αἰσθήματος· πρὸς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ. Κατόπιν ὁμοῦ εἰπήχθη ἡ ὁδὸς, δι' ἧς ἔκρουον οἱ λαοσυνάκται (Θεόδωροί) τὰς θύρας καὶ ἐξῆλθον τοὺς Χριστιανούς πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὀρησκευτικῆς οὗτου κατήκοντος. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ἐπενοήθησαν τὰ ξύλινα καὶ κατόπιν τὰ σιδηρὰ σήμαντρα, ἅτινα καὶ ἦδη ἐπικρατοῦν εἰς τινὰς τόπους καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἱεροῖς Μοναστηρίοις. Οἱ δὲ κώδωνες εἰπήχθησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅτε ὁ δοῦξ τῆς Βενετίας Οὐρσος ἐδωρήσατο εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ 12 κώδωνας, ἀναρτηθέντας εἰς τὸ κωδωνοστάσιον τῆς Ἁγίας Σοφίας. Μετὰ τὴν ἀλωσίν ὁμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπηγορεύθησαν αὐτηρῶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπὸ τῶν Τούρκων αἱ καμπάναι καὶ μόνον εἰς τὴν Ῥωσσίαν ὑπῆρχον ἐν χρῆσει. Καὶ ταῦτα μὲν συντόμως περὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, ὅστις ἀπηρτίετο τὸ πάλαι ἐκ τριῶν, ὡς εἶπομεν, μερῶν ἀρ' οὗ δὲ κατόπιν ἐξέλιπον οἱ καταχρούμενοι, κατ' ἀκολουσίαν ἐξέλιπε καὶ ὁ νάρθηξ, καὶ οὕτως ὁ ναὸς διακερτίετο εἰς δύο, εἰς ἀδύτον καὶ ἐκτός, εἰκονίζει τὸν Χριστὸν, διπλοῦν ὄντα, Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον. Ἡνώθη δὲ καὶ ἡ βασιλικὴ πύλη, ἢ φέρουσα εἰς τὸν ναὸν μετὰ τῆς ἁγίας πύλης τοῦ ἱεροῦ βήματος, ἧτις καὶ ὠραία πύλη ὀνομάζεται, καὶ δι' αὐτῆς δὲν δύνανται οὐδὲ οἱ ἱερεῖς νὰ εἰσέρχονται ἐκτός τῶν ὠρισμένων στυγμῶν.

## Π Ρ Ο Σ Κ Ο Μ Ι Δ Η.

Πρὶν ἢ ἔλωμεν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν τῶν διὰ τὴν θείαν μυσταγωγίαν σκευῶν, πρέπει νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι κατὰ τὰς Ἀποστολικὰς καὶ Συνοδικὰς διατάξεις τὰ ἀφιερωθέντα ἅπαντα

τῷ Θεῷ οὐδεὶς δύναται νὰ μεταχειρισθῆ εἰς ἄντερον καὶ κοινὴν χρῆσιν, καὶ εἴτε χρυσοῦν εἴτε ἀργυροῦν σκευὸς τυγχάνει δὲν πρέπει ν' ἀφαιρῆται ἀπὸ τοῦ ναοῦ. Προκειμένου ὁμοῦ νὰ ἐλευθερωθῶσιν αἰχμάλωτοι ἢ νὰ σωθῶσιν ἀπὸ λιμοῦ ἄνθρωποι ἐπιτρέπεται νὰ χανεύωνται τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ ἐκκλησιαστικὰ σκευὴ εἰς ἄπλοῦν χρυσὸν καὶ ἀργυρον πρὸς σωτηρίαν τῶν πασχόντων. (βρα σελ. 62 τοῦ Ἡραδίου ἐκδοθέντος ἐν Λειψία τῷ 1800).

**ΔΙΣΚΑΡΙΟΝ** σημαίνει τὴν φάνη, ἐν ἣ ἐγεννήθη ὁ Χριστός· τὸ δὲ μέσον αὐτοῦ, ἐνθα τίθεται ὁ ἅγιος ἄρτος, σημαίνει τὸ μέσον τῆς γῆς, ὅπου ἐργάσατο τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

**ΠΟΤΗΡΙΟΝ** εἰκονίζει τὸ ὅποιον ἔδωκεν ὁ Χριστὸς ποτήριον εἰς τοὺς μαθητάς· του ἐν ᾧ ποτήριον.

**ΑΣΤΕΡΙΣΚΟΣ** δηλοῖ μὲν τὸν ὅποιον εἶδον οἱ μάγοι ἀστέρα, καὶ ὠδήγηθησαν ὑπὸ αὐτοῦ εἰς τὸ κατάλυμα, ἐνθα ἦν τὸ παιδίον Ἰησοῦς, χρησιμεῖ δὲ καὶ ἵνα μὴ ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ἁγίου ἄρτος, μηδὲ διασκορπίζονται αἱ μερίδες ὑπὸ τοῦ ἐπιτιθεμένου καλύμματος. Τὸν ἀστερισκὸν τούτον κρούει ὁ ἱερεὺς μὲ τὸ δισκάριον κατὰ τὴν ὠραν τῆς μεταλήψεως, ἵνα καταστήσῃ προσκευτικὸς τοὺς μέλλοντας νὰ κοινωνήσωσι, τοὺς ὁποίους καὶ καλεῖ εἰς τὴν θείαν μεταλήψιν διὰ τοῦ «Μετα φόβου Θεοῦ κλπ.»

**ΠΡΟΣΦΟΡΑ** ἐν μὲν τῷ σκευοφυλακείῳ εἰκονίζει τὴν Παναγίαν, ἣν οἱ γονεῖς τῆς ἔφερον εἰς τὸν Ναόν, ὁ δὲ Ζαχαρίας ἐβάλεν αὐτὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν Ἁγίων· ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ Προβήσει εἰκονίζει τὴν εἰς τὸ σπήλαιον ἐλευσίν τῆς, ἐνθα ἔτεκε τὸν Χριστόν. (α).

**ΛΟΓΧΗ** σημαίνει τὴν κεντησασαν πλευρὰν τοῦ Σωτῆρος λόγχιον, καὶ εἶνε ἐν χρῆσει μόνον ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ.

**ΛΑΒΙΣ.** Ἐπειδὴ ὁ Ἡσαίας ἐν κεφαλαίῳ στ'. διηγεῖται, ὅτι εἶδε τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ὅτι ἐν τῶν ἐστώτων Σεραφίμ, ἔγον ἐν χειρὶ ἀνημμένον ἄνθρακα, ἐν δὲ τῆς λαβίδος εἶχε λάδι ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, ἔθεσε τούτον ἐπὶ τὸ στόματος αὐτοῦ, ἵνα ἐξαλειφθῆ ἡ ἀνομία του καὶ καθαρῶσθῆ ἡ ἄμκρτια αὐτοῦ, διὰ τοῦτο τὸ κοχλιάριον, δι' οὗ μεταλαμβάνουσιν

ΚΤΗΜΑΤΑ Ν. ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
ΕΛΛΗΝΟΚΑΤΟΥ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗΣ  
Π. ΑΝΑΡΑΞΕ & ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ  
ΙΕΡΕΥΣ-ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΜΕΛΟΓΟΣ

(\*) Προσφορὰ ὀνομάζεται οὐ μόνον ὁ ἄρτος ἀλλὰ καὶ ὁ οἶνος καὶ ἡ δέηση· διότι τὸ πάλαι οἱ πιστοὶ προσέφερον εἰς τὴν τράπεζαν τῆς Κοιμήσεως τὰ ὅσα τῆς ἀναμάρτετου θυσίας, ἄρτον καὶ οἶνον, ἅτινα ἠγίζοντο μετ' εὐχαριστηρίου δέησης ὑπὸ τοῦ λειτουργοῦ, παριστώμενος ἅπασα, τὴν κοινότητά ὡς ἐν τῷ Κυρίῳ σώμα. Ὅθεν τὰ ὄρατα ταῦτα καὶ ἡ εὐχαριστήριος δέησης ἀνομάσθησαν Προσφορὰ.

οὐ πιστοί, ὠνομάσθη Λαβίς, ὡς φέρουσα τὴν ὄραν τῆς μεταλήψεως ὡς τὸ ἄνθρακιν τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀφαιρουμένων τὰς ἀμαρτίας καὶ ἀγιαζόντος τοὺς ἀξίως μεταλαμβάνοντας. Ἐπενοήθη δὲ αὕτη οὐχὶ ἐπὶ Χρυσοστόμου, ὡς λέγουσι πῆρες, ἀλλ' ἄρ' οὐ παρῆλθον εἰσέτι 400 περίπου ἔτη· διότι τὸ ἔτος 680 μεταλαμβάνον οἱ πιστοὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ἱερέως τὸ θεῖον σῶμα, ἀπὸ δὲ τοῦ διακόνου τὸ τιμίον αἷμα, ὡς γίνεται ἄλλοθεν ἐκ τοῦ ρά. κανόνος τῆς οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀπακρυβέντος νὰ δέχονται οἱ Χριστιανοὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐν χρυστοῖς δοχεῖσις, ὡς ἔπραττον τότε τινὲς χάριν εὐλαβείας, καὶ διατάσσοντες νὰ δέχονται ταῦτο ἐπὶ τῶν χειρῶν, μετασχηματιζομένων εἰς τύπον σταυροῦ. Κατόπιν δὲ μετὰ ἔτη ἐπενεήθη ἡ λαβίς· διότι καθ' ὑπέκρισιν τινες χριστιανοὶ ἡ δεσποδαίμονες λαμβάνοντες τὸν ἅγιον ἄρτον ἐν χειρὶν ἢ ἐρριπτον αὐτὸν ἢ τὸν μετεχειρίζοντο ἐκ μαγείας χάριν ἰδιοτελείας (βρα πη-αὐτὸν ἢ τὸν μετεχειρίζοντο ἐκ μαγείας χάριν ἰδιοτελείας (βρα πη-δᾶλλον ἐν σελ. 212-13). Ὅθεν διὰ τῆς ἐπινοήσεως τῆς λαβίδος ἡ μὲν ἡμετέρα ἐκκλησία, τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν φυλάττουσα, καθ' ἦν οἱ πιστοὶ μεταλαμβάνον ἐξ ἑκατέρων τῶν εἰδῶν, μεταδίδει δι' αὐτῆς εἰς τοὺτους καὶ τὰ δύο συγγρόνως εἶδη· ἢ δὲ Δυτικῆ, ἧτις καὶ αὕτη ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τοῦ 1200 ἔτους, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Λυνδάνος (1) καὶ ἄλλοι Δυτικοί, ἐρύλαττε τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, ἐστέργεσθαι διὰ τὸν φόβον θῆθεν γύσεως τοῦ ἁγίου ποτηρίου τοὺς λαϊκοὺς τοῦ τιμίου αἵματος, προσαχίζοντάς, ὅτι ἔπου σῶμα, ἐκεῖ καὶ αἷμα, ἐν ᾧ καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς μεταλαμβάνουσι καὶ ἀπὸ τὰ δύο εἶδη καὶ 12 ἑκατονταετηρίδας δὲν ἐροθήθη τὸν κίνδυνον τῆς ἐκγύσεως. Ἐκτενέστερον πραγματεύεται ὁ Πλάτων διὰ τοῦτου ἐν σελίδι 139 τῆς κατηγήσεως αὐτοῦ· ἔκδοσι. β'.)

**ΚΑΔΥΓΜΑΤΑ.** Εἰκονίζουσι τὸ σουδάριον, τὸ ὅποιον ἦτο ἐπὶ τοῦ πρωτόπου τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ τάφῳ.

**ΑΗΡ** δηλοῖ ἐνταῦθα τὴν συνδὸνα τοῦ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου· προσέτι καὶ τὸν τελέντα λίθον ἐπὶ τοῦ μνήματος, περὶ οὗ θέλομεν διαλάβει εἰς τὸ κατόπιν κεφάλαιον.

**ΣΠΟΓΓΟΣ** σημαίνει τὸν σπόγγον ἐκεῖνον, δι' οὗ ἐποτίσθη ὁ Ἰησοῦς ὄξος.

**ΝΙΨΙΜΟΝ ΤΩΝ ΧΕΙΡΩΝ** σημαίνει τὴν καθαριότητα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἱερέως, ὅστις μέλλει νὰ ἱερουργήσῃ.

(1) Πανοπλ. βιβλ. β'. κεφ. 56.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ πάλαι οἱ Χριστιανοὶ ἐδέχοντο τὸν ἅγιον ἄρτον ἐν χειρὶ, διὰ τοῦτο ἔπιπτον καὶ οὗτοι τὰς χεῖρας εἰς τὴν κρήνην, ἧτις ἦτο εἰς τὸν πρόναον τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιῶν, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω. Ἄρ' οὐ δὲ εἰσῆχθη ἡ κοινωνία διὰ τῆς λαβίδος ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, κατηργήθη τὸ νίψιμον τῶν χειρῶν τῶν λαϊκῶν, καὶ κατ' ἀκολούθῃαν καὶ ὁ νιπτῆρ ἡ ἡ κρήνη.

**ΑΓΙΑ ΠΡΟΘΕΣΙΣ.** Εἶναι ἡ θέσις, ἐν ἣ προτίθενται, ἦτοι πρωτοβάλλονται τὰ δῶρα, καὶ σημαίνει α.) τὸ σῆλαιον, ἐν ᾧ ἔγεν νῆθη ὁ Χριστὸς, καὶ β.) τὸν ἅγιον Γολγοθᾶν.

**ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗ** λέγεται· διότι προσκομίζονται ἤγουν προσφέρονται εἰς αὐτὴν τὰ τιμία δῶρα, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις προσέφερεν ἐαυτὸν θυσίαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα αὐτοῦ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς νιψάμενος, λαμβάνει τὴν προσφοράν, καὶ εὐλογῶν, σπραγίζει διὰ τῆς λέξεως τὴν σπραγίδα τρίς, λέγων, «Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου κλπ.» καὶ ἄρσθ εἶπερ τοῦτο, ἐπιφέρει ἐκεῖνα, ἅτινα δηλοῦσι τὸν θάνατον «ὡς πρόβατον ἐπὶ σπραγῆν ἤχθη κλπ.» Ἐπειτα καὶ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου δεικνύων, χαράττει σταυρὸν ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἄρτου κατὰ τὴν ψῆφον, καὶ εἰκονίζει τοιούτοτρόπως τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ θυσίαν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ ταῦτα νύττει τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ ἄρτου (τὸ πρὸς τὴν ἀριστερὰν χεῖρά του) δεικνύων τὴν νυγεῖσαν πλευρὰν τοῦ Χριστοῦ, ἐξ ἧς ἔρρευθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, εἰς τύπον τῶν ὀποίων βάλλει εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον οἶνον καὶ ὕδωρ, μαρτυρῶν δι' ἑλῶν τούτων, ὅτι ἐνεργεῖ αὕτη τὴν ἰδίαν θυσίαν καὶ ἱερουργίαν τοῦ Χριστοῦ· καὶ εὐλογῶν σταυρωθεῶς, ἀφαιροῖ αὐτὰ εἰς τὸν Θεόν, λέγων «Εὐλογημένη ἡ ἑνωσις κλπ.» Γίνεται δὲ ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ τῆς προσκομιδῆς ὁ τύπος καὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· διὸ καὶ εἰς ἄλλας μὲν προσκομιδὰς ζωγραφεῖται ἡ γέννησις, εἰς ἄλλας δὲ ἡ σταυρωσις τοῦ Χριστοῦ.

**ΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ** τίθεται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ ἁγίου ἄρτου· διότι ἡ Θεοτόκος ἴστατο εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ Σταυροῦ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, καὶ διότι ἐν τῷ οὐρανῷ τῆς πρώτης τιμῆς ἡξιώθη.

**ΜΕΡΙΔΑΣ** τῶν ταγματῶν πάντων τῶν ἁγίων ἐκβάλλει ὁ ἱερεὺς, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν τιμῶν Ἐπουρανίων Δυνάμεων· καὶ ἀναγκάζων, λέγει Συμεῶν ὁ Θεσσαλονίκης, προσφέρειν ὑπὲρ αὐτῶν,

ότι και τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας αὐτοὶ καθυπούργησαν, καὶ  
 ὅτι ἠνώθησαν ἡμῖν, καὶ μὴ ἐσμέν ἐκκλησία· καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦσι  
 παρακύπειν εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια, κοιμίζομενοι καὶ  
 οὗτοι ἀνάβασιν· καὶ ὅτι μελ' ἡμῶν εἰσὶ φύλακες καὶ διαλλακταὶ  
 πρὸς Θεὸν ὄντες.» Κατόπιν ἐξάγει μερίδα εἰς τιμὴν καὶ μνήμην  
 τοῦ Προδρόμου καὶ πάντων τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ δικαίων,  
 προκαταγγειλάντων τὴν τοῦ Κυρίου ἐνανθρώπησιν. Ἐπειτα τῶν  
 Ἀποστόλων, ὡς ὑπηρετῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὡς πρώτων ἱερέων  
 καὶ διδασκάλων τῆς πίστεως, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων πρὸς τιμὴν  
 αὐτῶν· διὰ τοῦτο τίθενται ἢ μὲν τῆς Θεοτόκου μερὶς ἐκ δεξιῶν,  
 αἱ δὲ τῶν Ἀγγέλων καὶ λοιπῶν ἁγίων ἐξ ἀριστερῶν τοῦ ἁγίου  
 ἄρτου. Τῶν δὲ λοιπῶν ζώντων καὶ τελευτήτων, καθὼς καὶ τῶν  
 προτενεγκόντων τὰ ὄρα εἰ χωριστὸν τόπον κάτωθι τοῦ ἁγίου  
 ἄρτου μακράν, καὶ ὄχι πλησίον αὐτοῦ, ὡς τινες τῶν ἱερέων πρῶ-  
 τῶσι· διότι ὡς ἁμαρτωλῶν μερίδες διὰ τῆς μεσιτείας τῶν ἁγίων  
 λαμβάνουσιν ἀπὸ τὸν Μαργαρίτην, ἧτοι τὸν τίμιον ἄρτον, ἀ-  
 γιασμένον. (α)

**ΘΥΜΙΑΜΑ.** Τοῦτο ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ σύμβολον προσευ-  
 χῆς τυγχάνον, ὡς λέγει ὁ Προφήτᾶναξ «Κατευθνήτω ἡ προ-  
 σευχή μου ὡς θυμιάμα ἐνώπιόν σου,» ἀνάγεται εἰς τὴν παράδο-  
 σιν· διότι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπάρχει μετὰ τοῦ γραπτοῦ λόγου καὶ  
 παραδόσεως, αἵτινες καὶ αὐταὶ εἴνε λόγος Θεοῦ ἄγραφος, ἐπειδὴ  
 παρεδόθησαν διὰ στόματος ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδο-  
 χῶν αὐτῶν καὶ ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἰσχύϊν τῷ γραπτῷ λόγῳ. Αἱ  
 παραδόσεις δὲ αὗται εἴνε α.) τὰ ἄμια τῶν ἱερέων, τελουμένης  
 ἱεροτελεστίας· β.) ὁ τύπος τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ὡς σημεῖον πί-  
 στευς εἰς τὸν ἐπ' αὐτοῦ σταυρωθέντα Κύριον· γ.) τὰ φῶτα ἐν τῇ  
 θείᾳ λειτουργίᾳ, ὡς σημεῖον τῆς διαπύρου πίστεως· δ.) αἱ ἅγια  
 εἰκόνες πρὸς μίμησιν τῆς ἀρετῆς τῶν εἰκονιζομένων· ε.) αἱ διάφοροι  
 ἔορται, καθ' ἃς ὀρείλομεν νὰ ἐνθυμώμεθα τὰ πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ  
 εὐεργεσίας καὶ τὴν πολιτείαν τῶν ἔορταζομένων ἁγίων στ.) τὰ  
 μνημόσυνα· ζ.) ὁ ἁγιασμός τοῦ ὕδατος καὶ λοιπὰ τῆς ἐκκλησίας

(α) Ὁ ἱερεὺς δὲν πρέπει νὰ λαμβάνη προσφοράν, μὴ δὲ προσφέρει ὑπὲρ τοιοῦτων,  
 ὅτινες διαπύρουσιν τὴν ἁμαρτίαν μὲ φανερὸν σκάνδαλον, μή ποτε καὶ αὐτοὶ αὐτοὺς  
 συγκατακρίθῃ. Περὶ μερίδων γίνεται λόγος ἐν κεφαλαιῷ τετάρτῳ τοῦ παρόντος  
 βιβλίου.

ἔθιμα μετὰ τοῦ θυμιάματος, ὡς εἴρηται. Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ  
 ἡ σχέση τῶν ἐν οὐρανῷ ἁγίων πρὸς τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους, ὅ-  
 τινες ὀρείλομεν νὰ σεβώμεθα καὶ τιμῶμεν αὐτοὺς ὡς πολλὰν ἔ-  
 χοντας κτῆρησιν παρὰ τῷ Θεῷ, ὃν ἱκετεύουσιν ὑπὲρ τῆς εὐδαι-  
 μονίας ἡμῶν καὶ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν κοιμωμένων. Τὸ  
 θυμιάμα λοιπὸν, περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἐν μὲν τῇ Σικηνῇ τοῦ  
 Μαρτυρίου, ἵνα ἀναπέμπηται ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ εἰς  
 ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς ἔπρεπε νὰ προσφερῆται ἐν τῷ θυσια-  
 στηρίῳ τοῦ θυμιάματος ὑπὸ τοῦ ἱερέως, λαμβάνοντος τοὺς ἀν-  
 θρακας ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ὀλοκαυτωμάτων, καὶ προσεφέ-  
 ρετο καθ' ἑκάστην, τὸ μὲν πρωί, ὅτε ὁ ἱερεὺς ἐπέσκευάζε τοὺς λύ-  
 χηους, τὸ δὲ ἑσπέρας, ὅτε τοὺς ἀνήπει. Συνέκειτο δὲ ἐκ στα-  
 κτῆς, (1) ἐξ ὄνου, (2) ἐκ χαλβάνης (3) καὶ ἐκ λίβανου. (ἔρα ἐ-  
 βραϊκὴν ἀρχαιολογίαν Κοντογόνο ἐν σελίδι 94). Εἰς δὲ τὴν ἐκ-  
 κλησίαν προσφέρεται ὑπὸ τοῦ λειτουργοῦ ὡς σύμβολον ὡσαύτως  
 προσευχῆς, ἧτις διὰ τὴν θερμὴν πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν  
 πίστιν ἀκούεται ἀμέσως. Τὸ θυμιάμα δὲ τοῦτο ἀργόμενον ἀπὸ τοῦ  
 θυσιαστηρίου, φανεράναι τὴν μεταδοτικὴν καὶ εὐωδὴν χάριν τοῦ  
 Ἁγίου Πνεύματος· καὶ εἰς μὲν τὴν πρόθεσιν σημαίνει τὴν σμύρνην  
 καὶ τὸν λίβανον τῶν Μάγων, καθὼς καὶ τὰ ἀρώματα τῶν Μυρο-  
 φόρων· μετὰ δὲ τὴν προσκομιδὴν δηλοῖ, ὅτι ἀπὸ τοῦ μυστηρίου  
 τούτου ἐχύθη ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς ὅλον τὸν κόσμον·  
 εἰς δὲ τὴν ἐνάτην φθῆν, ἧτις ἐμελοποιήθη ὑπὸ τῆς Θεοτόκου, φα-  
 νεράναι τὴν ὅποιαν ἀποδίδουεν τιμὴν εἰς τὴν ὑπὲρ τοὺς ἀγγέλους  
 δοξαζομένην μητέρα τοῦ Θεοῦ, ὃν παρακαλοῦμεν νὰ δεγθῆθ' διὰ  
 πρεσβειῶν αὐτῆς τὰς ἱκεσίας ἡμῶν. Ἐν οἱαυτῇ δὲ τόπῳ τοῦ πα-

ΚΤΗΜΙΑ Ν. ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
 ΕΛΛΗΝΟΚΑΤΡΟΥ ΚΑΡΑΪΤΣΗ  
 Π. ΑΝΔΡΕΑΣ Δ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ  
 ΙΕΡΕΥΣ-ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

(1) Τοῦ ἀπὸ σμύρνης καὶ κιννάμωμου ἀποτίζοντος ὕδατος. Θεόφραστ. περὶ  
 ὀσμῶν «ἐκ κιννάμωμου καὶ σμύρνης κοπιόμενης ἔλαιον ριπ' στακτῆ δὲ καλεῖται διὰ  
 τοῦ μικροῦ στακτῆ νο. Διοσκορίδου βιβλ. α. κεφ. 74· στακτῆ δὲ καλεῖται προσφάτου  
 σμύρνης τὸ λεπρόν, κεκομιχένης μεθ' ὕδατος ὀλίγου, ἀποτελλομένης τε δι' ὀργάνου·  
 εὐωδὸς τε λίαν· καὶ πολυτελής ἐστ.· Plin. histor. natur. X.iii. 2.

(2) «Ὁνὺς ἐστὶ πῦμα κογγυλίον, ὅμοιον τῷ τῆς πορφυρας, ἐνρυσχόμενον ἐν τῇ  
 Ἰνδῷ· ἐν ταῖς καρποφόροις λίμναις· δι' ὃ καὶ ἀρωματίζεται, νεμομένου τῶν κογγυλίων  
 τὴν κάρδον· συλλέγουσι δὲ, ἐπειδὴν ὑπὸ τῶν ἀγχιμῶν ἀναθρηνηθῶσιν αἱ λίμναις·  
 Διοσκορ. βιβλ. 6. κεφ. 10.

(3) Εἶνε ἡ χαλβάνη ὁ πῆχυς, ἰζώδης καὶ ὀσμυρὸς τὴν ὁσμὴν χυλῆς ναρκώδους  
 τινὸς φυτοῦ, γεννωμένου εἰς τὴν Ἀρμενίαν, Ἀραβίαν καὶ Συρίαν. Διοσκορ. βιβλ.  
 γ'. κεφ. 97.

ρόντος τεύχους εἶνε σεσημειωμένον τὸ σημαίνόμενον τοῦ θυμιάματος πρὸ τοῦ γερουβικού κλπ.

**ΘΥΜΙΑΤΗΡΙΟΝ.** Σημαίνει τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀνθρωπότητα· τὸ πρὸ τῆν θεότητα· ὁ λίβανος τὴν εὐωδίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οἱ τέσσαρες ἀλύσεις τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς καὶ οἱ 12 κωδωνίσκoi τοὺς 12 Ἀποστόλους, οἵτινες ἐκωδώνισαν καὶ ἐκήρυσαν τὸν Χριστὸν ἐν τῷ κόσμῳ.

**ΚΑΛΥΨΙΣ ΤΩΝ ΔΩΡΩΝ.** Γίνεται· διότι μέχρι τοῦ χρόνου τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ ἡ θεότης αὐτοῦ ἦτο ἀγνωστος.

ΚΤΗΜΑ Ι. Ν. ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
ΕΛΛΗΝΟΚΑΣΤΡΟΥ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ  
Π. ΑΝΔΡΕΑΣ Δ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ  
ΙΕΡΕΥΣ-ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' ΙΕΡΕΥΣ-ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

### Σημαίνόμενα τῆς Θείας λειτουργίας.

**ΙΕΡΟΥΣΙΑ.** Καθὼς ἐδῶθη παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, οὗτω τελούμεν τὴν ἱερουσίαν· καὶ καθὼς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἱερούργησε μετὰ τῶν μαθητῶν του, καὶ τὸν ἄρτον κλάσας, μετέδωκεν αὐτοῖς, καὶ τὸ ποτήριον ὁμοίως· οὕτω ποιεῖ καὶ ἡ ἐκκλησία, τοῦ ἀρχιερέως ἱερουργούντος μετὰ τῶν ἱερέων, ἢ τοῦ ἱερέως, καὶ πᾶσι μεταδίδόντος. Διάταξιν τῆς λειτουργίας ἐκείνης συνέταξεν Ἰακώβος ὁ ἀδελφόθεος, ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος καὶ Ματθαῖος, ὁ Ἀπόστολος Βαρνάβας, ὁ ἱερὸς Κλήμης καὶ ἄλλοι. Ἄλλ' ἐξ ὧν τούτων ἡ Ἐκκλησία παρέδέχθη τὴν τοῦ Ἰακώβου, τοῦ Βασίλειου, τοῦ Χρυσόστομου καὶ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λειτουργία αὕτη τοῦ Ἰακώβου εἶναι σχοινοτενής, διὰ τοῦτο ὁ Μ. Βασίλειος συνέταξεν ἐπιτομὴν αὐτῆς, ἣν τελεῖται τῇ Ἁ. Ἰανουαρίου, τῇ παραμονῇ τῶν Φώτων, ἐν πάσαις ταῖς κυριακαῖς τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, πλην τῆς κυριακῆς τῶν Βαῶν, τῇ μεγάλῃ Πέμπτῃ, τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ, καὶ τῇ παραμονῇ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Συντομωτέραν δ' ἐπιτομὴν τῆς λειτουργίας ταύτης παρέδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς Χρυσόστομος τελουμένην καθ' ἑκάστην, πλην τῶν ὁρισμένων τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμερῶν κλπ. καθ' ἃς γίνεται τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου προηγιασμένη λειτουργία, περὶ ἧς θέλομεν εἶπερ ἐκτεταμένως ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ Ἰακώβου τελεῖται ἐνιαχοῦ τῇ 23 Ὀκτωβρίου.

Ἐπειδὴ δ' ἐνθάθα ὁ λόγος περὶ λειτουργίας, ἔκρινα εὐλογοῦν

νὰ διερωθῶ ἀποπὸν τινα συνήθειαν, ἢ ἰδίους ὁμμασιν εἶδον ἐνεργουμένην ὑπὸ τινῶν ἱερέων, οἵτινες συλλειτουργοῦντες ἀναγινώσκουσιν ἰδιαιτέρως τὰς εὐχάς, μὴ εἰδότες, ὅτι μιᾶς τελουμένης λειτουργίας, εἰς μὲν ἐξ αὐτῶν ἄρτεται ἡ ἀναγινώσκη ταύτας, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ προσέγωσιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν.

**ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΉ Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ.** Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνει τὸ τρισὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχὶ τὸ ἐνιαῖον· διότι διὰ τῆς ἐνανθρωπίσεως τοῦ Χριστοῦ ἐμάθομεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τρισυπόστατος. Πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως ταύτης λέγει μυστικῶς τὸν ἀγγελικὸν ὕμνον «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ κλπ.» διότι μόνοι οἱ ποιμένες ἤκουσαν αὐτὸν τότε.

**ΕΙΡΗΝΙΚΑ** λέγονται, ἐπειδὴ ἀρχονται ἀπὸ τῆς εἰρήνης, δι' ἧς ἀποδεικνύμεθα μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ δέησις αὕτη λέγεται καὶ μεγάλη συναπτὴ πρὸς διαστολήν τῆς μικρᾶς «εἶτι καὶ εἶτι»· ἐπειδὴ ὁ ἱερεὺς συνάπτει, ἤγουν ἐνώνει ἑλας τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων κλπ. παρακαλῶν ὑπὲρ αὐτῶν μετὰ τοῦ λαοῦ τὸν Θεόν.

**ΑΝΤΙΦΩΝΑ.** Ταῦτα σημαίνουν τὸ κήρυγμα τῶν προφητῶν μέχρι τοῦ Προδρόμου, καὶ εἰς προδρόσεις προκαταγγέλλουσαι τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν καὶ παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ὅποιον καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ προετοιμασθῶμεν ν' ἀπαντήσωμεν.

**ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΙ** δηλοῦσι τὴν ἐπὶ γῆς ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ καὶ διδασκαλίαν μετὰ τῶν μακαρισμῶν ψάλλονται καὶ τὰ τροπῶν αἰ τῆς τρίτης καὶ ἑσπης, καὶ οὐχὶ ἄλλης φάξης· διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατῆλθεν εἰς τοὺς ἀποστόλους τὴν τρίτην ὥραν, οὕτως τὴν ἐπιροίτησιν ἐπικαλεῖται ὁ ἱερεὺς, καὶ διότι κατὰ τὴν ἑσπην ὥραν ἐσταυρώθη αὐτὸς ὁ προσπερόμενος καὶ θυσιαζόμενος ἄμωός.

**ΜΙΚΡΑ ΕἴΣΟΔΟΣ.** Αὕτη δηλοῖ τὸν ἐρχομὸν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον· διότι διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὅποιον κρατεῖ ὁ ἱερεὺς εἰσοδεῶν, εἰκονίζεται ὁ Χριστός· ἢ δὲ προπορευομένη λαμπὰς σημαίνει τὸν Πρόδρομον, ὅστις προέδραμε τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἠτοίμασε τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Μεσίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, διὰ τῆν ὁμνίαν τῶν ὁπίου φάλλει ὁ λαὸς μετὰ χαρᾶς τὸ, Δεστε προσκυνήσωμεν κλπ.

**ΣΟΦΙΑ ΟΡΘΗ** σημαίνει ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι ἡ μόνη καὶ ἀληθινὴ σοφία. Γράφεται δὲ καὶ, Σοφία, ἔρβολ· διότι τὸ πάλαι, ὅτε ἐμέλλον νὰ φέρωσι τὸ Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ σκευοφυλακίου πρὸς ἀνάγνωσιν, ὑψήντων αὐτὸ μετὰ λαμπάδων· Ὅθεν καὶ ὁ ἱερεὺς, ἢ

ὁ διάκονος, τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην συνήθειαν υποδηλώνει ἐν τῇ εἰσόδῳ, ὅσοι τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ λέγει «Σοφία» προσθέτων καὶ τό, ὁρῶσι διότι ὄρῳσι οἱ χριστιανοὶ ὑπὲρ αὐτό, ὡς τὸν ἴδιον Χριστόν, καὶ ὄρῳσι ἡκούσαντο αὐτοῦ, ἐνῶ τὰς ἄλλας ἀναγνώσεις ἡδύνατο ν' ἀκούσῃ καὶ καθήμενοι.

**ΤΡΙΣΑΓΙΟΝ.** Γενομένης τῆς εἰσόδου μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ψάλλεται μετὰ τό, «σῶσον ἡμᾶς» καὶ τὸ ἀπολυτικίον τῆς ἡμέρας κλπ. ὁ ὕμνος οὗτος, ὅστις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν του κατὰ τὰ μέσα σχεδὸν τῆς 4ης ἑκατομητηριδος ὡς ἐξῆς:

Ἐπὶ τὸν ἅγιον Πρόκλον διηγούνται, ὅτι ἐγένοντο ἐπὶ 4 μῆνας σεισμοὶ μεγάλοι ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἕνεκα τῶν ὁποίων οἱ ἀνθρώποι διέτριβον ἐξω τῆς πόλεως εἰς τό, λεγόμενον Κάμπον κλαίοντες καὶ τὴν θείαν ἀντιλήψιν ἐπικαλούμενοι· ἐνῶ δὲ ἡ γῆ ἐκυμαίνατο καὶ ὁ λαὸς ἐκράχε τό, Κύριε ἐλέησον, αἰγὴς περὶ τὴν τρίτην ὥραν ἤρθη ὑπὸ θείας δυνάμεως νεανίσκος τις εἰς τὸν αέρα, πάντων ὁρῶντων, καὶ ἤκουσε θείας φωνῆς λεγούσης αὐτῷ νὰ εἴπῃ εἰς τὸν ἐπίσκοπον καὶ εἰς τὸν λαόν νὰ λιτανεύσῃν οὕτως: «Ἄγιος ὁ Θεός, Ἄγιος Ἰσχυρός, Ἄγιος Ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς» καὶ τοῦτου γενομένου ἔπαυσεν εὐθύς ὁ σεισμός. Τὴν διήγησιν λοιπὸν ταύτην ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ διάκονος, ἀπὸ ψαλλῆ τῷ Τρισάγιον μετὰ χαμηλὴν φωνὴν τρίς, σημαίνει τῆς μελωδίας τῶν Ἀγγελῶν, καὶ ἀπὸ δοξολογίᾳ τῆς λέξις διὰ τοῦ «Δόξα Πατρὶ κλπ.» τὴν ἁγίαν Τριάδα, καὶ κατόπιν ψαλλῆ τό, Ἄγιος Ἀθάνατος, διατάσσει τὸν χορὸν διὰ τοῦ «Δύναμις» νὰ ψάλλῃ μετὰ δυνατωτέρων φωνῶν τὸν Ἄγιον ὁ Θεός, ὅπερ σημαίνει τὴν ἐπὶ γῆς ψαλμωδίαν διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἐπισημοὺς ἑορτὰς ψάλλεται τὸ τελευταῖον «Ἄγιος ὁ Θεός» μελωδικώτερα καὶ ἀργότερα. Ἄντι δὲ τοῦ Τρισαγίου ψάλλομεν τό, ὅσοι εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, τῆς Πεντηκοστῆς, τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων διότι τὸ πάλαι ὑπῆρχε συνήθεια ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ νὰ βαπτίζωνται οἱ κατηχούμενοι κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἑορτῶν τούτων.

**ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ** μνησθε τὴν τῶν προσητῶν ἑκτανόνησον καὶ τὴν προμήνησον τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας.

Τὸ πάλαι ἐψάλλοντο οἱ σίτιςι πρό τοῦ Ἀποστόλου κατὰ τὸν ὅποιον φέρουσι ἦχον, ἔχοντες σχέσιν πρὸς τὴν ἀναγιγνωσκόμενα.

**ΘΥΜΙΑΜΑ** ταύτην τὴν ὥραν δεικνύει τὴν εὐωδίαν τοῦ ἁγίου

Πνεύματος, ἢ μετέδωκε διὰ τῆς ἀληθινῆς τῶν εὐαγγελίων σοφίας.

**ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ** εἰκονίζει τὴν τῶν Ἀποστόλων εἰς τὰ ἔθνη ἀποστολήν καὶ διδασκαλίαν.

**ἈΛΛΗΛΟΥΙΑ** Ἐἶνε λέξις Ἑβραϊκῆ, ψαλλομένη παρ' ὅλης τῆς Ἐκκλησίας· διότι οὗτος ἤκουσεν αὐτὴν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὅστις λέγει ἐν κεφαλαίῳ 19ῳ τῆς Ἀποκαλύψεως: «Μετὰ ταῦτα ἤκουσα ὡς φωνὴν μεγάλην ὄχλου πολλοῦ ἐν τῷ ὄρανῳ, λεγόντων ἄλληλοῦια, ἢ σωτηρία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὅτι ἀληθινὰ καὶ δίκαια αἱ κρίσεις αὐτοῦ . . . . καὶ δεύτερον εἶρχαν ἄλληλοῦια. . . . καὶ ἔπεισον οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα, καὶ προτεκύνθησαν τῷ Θεῷ τῷ καθήμενῳ ἐπὶ τῷ ὄρανῳ, λέγοντες: Ἀμήν ἄλληλοῦια. . . καὶ ἤκουσα φωνὴν ὄχλου πολλοῦ καὶ φωνὴν ὕδατων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῶν ἰσχυρῶν, λεγόντων ἄλληλοῦια». Σημαίνει δὲ ἡ λέξις ἐπιδημίαν Θεοῦ καὶ δοξολογίαν αὐτοῦ· διότι τὸ μὲν αὐτὸ δηλοῖ ἐράνην, τὸ δὲ ἡλ—ὁ Θεός, τὸ δὲ οὐ—δοξάσατε, καὶ τὸ ια—τὸν Θεόν· ἦτοι ἐράνη ὁ Θεός, εἴη τὸ ἔνσημα αὐτοῦ δεδοξασμένον. Ἡ δὲ ἐπιδημία αὕτη τοῦ Θεοῦ μετὰ τῆς δοξολογίας αὐτοῦ δηλοῦται διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ εὐαγγελίου, ὅστις προτάσσεται τό, ἄλληλοῦια, ὅπερ καὶ ἄλλως ἐτυμολογεῖται, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν σελίδι 93 τῆς κατηχίσεως Νικολ. Βούλγαρη.

**ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.** Ἡ λέξις αὕτη ἦτο συνήθης καὶ παρὰ τοῖς ἔξω συγγραφεῦσι σημαίνουσα δύο τινὰ, τὸν μισθὸν ἢ τὸ δῶρον, τὸ ὅποιον ἐδίδοτο εἰς τὸν κομιστὴν εὐχαρίστητον ἀγγελίας καὶ αὐτὴν τὴν εὐχαρίστητον ἀγγελίαν. Παρὰ δὲ τοῖς Εὐαγγελισταῖς καὶ λοιποῖς ἐκκλησιαστικῶς συγγραφεῦσι «Εὐαγγέλιον» λέγεται ἐπὶ τῆς σημασίας ἀγαθῆς καὶ εὐχαρίστητον ἀγγελίας, ἥτις εἶνε πρῶτον μὲν ἡ ἀγγελία τῆς ἐλευσεως τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν κόσμον· δεύτερον δὲ καὶ ἔλου τὸ κήρυγμα, τὸ περιλαμβάνον τὴν ἀγαθὴν καὶ εὐχαρίστητον ἀγγελίαν· ὁ δὲ προσδιορισμός «κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Ἰωάννην» κλπ. τὸν ὅποιον μετέχειρίζοντο καὶ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, σημαίνει τὴν ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν συγγραφείσαν γεννήσιν, ἧσιν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ. Ἐκ δὲ τῆς λέξεως «Εὐαγγέλιον» γίνεται τὸ ἅμα εὐαγγελίζομαι—φέρω καλὴν ἀγγελίαν, καὶ ἐκ τούτου παράγεται εὐαγγελιστὴς—ὁ φέρων ἀγαθὴν εἰδήσιν, ὁ κηρύττων τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ, δι' αὐτὸ ἐσώθη-





κος μετά δέκα ἔτη τῆς ἀναλήψεως εἰς Λατινικὴν, ἢ κατ' ἄλλους, εἰς Ἑλληνικὴν γλώσσαν ὑπὸ Πέτρου διαλαχθεὶς· ὁ δὲ Λουκάς μετὰ δεκαπέντε ἔτη εἰς Ἑλληνικὴν ὑπὸ Παύλου ἐπιτραπέις· ὁ δὲ Ἰωάννης ἔγραψε μετὰ τριάκοντα δύο ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως εἰς Ἑλληνικὴν.

**ΕΠΩΜΕΝ ΠΑΝΤΕΣ.** Ἡ δέησις αὕτη ὠνομάσθη ἑκτενὴς ὄχι τόνον διὰ τὸ πλάτος αὐτῆς, ὅσον διὰ τὸ ἀγωνιστικὸν καὶ πρέθυμον τῆς εὐχῆς· διότι ὁ ἱερεὺς ἑκτενῶς, τοῦτέστιν ἐλοφύχως μετὰ τοῦ λαοῦ, ἐκφωνοῦντος τὸ, κύριε ἐλέησον, εὐχεται.

**ΕΥΧΑΣΘΕ ΟΙ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΟΙ.** Κατηχούμενοι ὠνομάζοντο ὅσοι ἀφίνοντες τὴν πατρικὴν των θρησκείαν καὶ πλάνην, προσέτρεχον εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν. Κατηχούντο δ' οὗτοι ἦτοι ἐνδιδάσκοντο τὴν περὶ τοῦ ἀγεννήτου ἡγνώσιν, τὴν περὶ υἱοῦ μονογενεοῦς ἐπίγνωσιν, τὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πληροροσίαν, τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, τὰ περὶ ἀποσταγῆς τοῦ Διαβόλου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, τὰ περὶ ἀποσταγῆς τοῦ Διαβόλου καὶ τὰ περὶ συνταγῆς τοῦ Χριστοῦ κλπ. ἅτινα ἐμραίνονται εἰς τὰς Ἀποστολικὰς διατάξεις βιβλ. 7. κεφάλ. 40. ἐξήρχοντο δὲ τῆς ἐκκλησίας, ὅταν οἱ διάκονοι ἔλεγον· «ὅσοι κατηχούμενοι προέληθετε—ἐξέλθετε· οἱ κατηχούμενοι προέληθετε· ὅσοι κατηχούμενοι προέληθετε» κλπ. διότι τὸ μὲν ἐλίγετο ὑπὸ τοῦ ἐνὸς διακόνου, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ ἄλλου, ὅπως ἀκουσθῆ τὸ παράγγελμα τοῦτο εἰς τὸν νάρθηκα, ὅπου ἦσαν οἱ κατηχούμενοι. Ἰκρωνεῖται δὲ καὶ τῶρα τὸ παράγγελμα τοῦτο καὶ ἀναγινώσκονται αἰ εὐχαὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων καίπερ μὴ ὑπαρξόντων εἰς ἀνάμνησιν τῆς τελομένης κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους λειτουργίας.

**ΟΙ ΤΑ ΧΕΡΟΥΒΙΜ.** Ὁ ὕμνος οὗτος ψάλλεται τὴν ὥραν τῆς μεγάλης εἰσόδου· διότι εἰκονίζοντες αὐτὰ τὰ Χερούβιμ καὶ τὰς ἀγγελικὰς τάξεις, ὀρείλομεν νὰ ἀποβάλωμεν πᾶσαν φροντίδα βιωτικὴν, ὡς μέλλοντες νὰ δεχθῶμεν τὸν βασιλεῖα τῶν ἑλων, δορυφορούμενοι, ἦγον προπεμπόμενοι καὶ βαπτιζόμενοι ἀοράτως ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Ὁ ὕμνος οὗτος εἰσῆλθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μικροῦ Ἰουστίνου, ἀκμάσαντος τὸ 573 ἔτος, ἐνῶ πρότερον ἐψάλλετο ἀντ' αὐτοῦ τὸ, Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ κλπ, οὕτως ἐπιτομή καὶ παράρκασις εἶνε ὁ χερουβικός οὗτος ὕμνος.

**ΘΥΜΙΑΜΑ.** Τοῦτο τὴν ὥραν ταύτην τοῦ χερουβικοῦ ὕμνου σημαίνει τὴν σμύρναν, μετὰ τὴν ὅποιαν ἤλειψε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἰωσήφ μετὰ τοῦ Νικοδήμου. Μετὰ τοῦτο ἔρχεται ὁ ἱερεὺς

εἰς τὴν προσκομιδὴν, σημαίνουσαν τὸν Γολγοθᾶν, ὅπως λάβῃ τὰ δῶρα, καὶ λέγει μόνον τὸ, Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον, καὶ ὄχι ἄλλο τι. Ἐὰν δὲ ἱερουργῆ ἄρχιερεὺς, ἐκβάλλει ἡδὴ μερίδας ὄσων θέλει ζώντων καὶ τεθνεώτων, ἔπειτα καλύπτων κατὰ τὰ διατεταγμένα τὰ τίμια δῶρα καὶ λέγων τὴν εὐχὴν χωρὶς νὰ εὐλογήσῃ, δίδωσιν εἰς τὸν διάκονον καὶ λοιποὺς ἱερεῖς ταῦτα.

**ΜΕΓΑΛΗ ΕΙΣΟΔΟΣ.** Αὕτη σημαίνουσα τὴν ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ μετακόμισιν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου εἰς τὸν τάφον, ὃν, ὡς εἰρηται, παριστᾷ ἡ ἅγια Τράπεζα, λέγεται μεγάλη, πρῶτον μὲν πρὸς διαστολὴν τῆς μικρᾶς εἰσόδου· δεύτερον δὲ διότι ἡ προίλευσις τοῦ βασιλέως τῶν ἑλων δορυφορεῖται ὑπὸ λαμπάδων, ἐξαπτερούγων καὶ ἄλλων ἱερῶν σκευῶν, ἅτινα φέρουσιν οἱ λειτουργοὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου, ἐξ ὧν ὁ πρωτεύων λειτουργὸς κομίζει τὸ ὠμορόριον εἰς τὸ ἀρχιερέα, ὅπερ ἐπιτιθεὶς οὗτος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Κυρίου, δέχεται ἐπὶ τὸ σωλεῖον τὰ τίμια δῶρα καὶ μνημονεὺς κατὰ τὰ διατεταγμένα. Ἐπι δὲ λαμπροτέρα ἐγένετο ἡ εἰσὸς αὕτη ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων βασιλείων, ὅτινες μετ' ἑλθῆς τῆς ἀκολουθίας των προέπεμπον τὰ ἅγια ἀπὸ τῆς προθέσεως μέχρι τῶν βρυσούρων. Εἰς δὲ τὴν στέμην τοῦ βασιλέως ἐγένετο μετὰ μειζόνος παρατάξεως, τὴν ὅποιαν περιγράφει ἐν κερ. ιζ'. ὁ Κουροπαλάτης ὡς ἐξῆς. «Ἀρχομένου δὲ ψάλλεσθαι τοῦ ἐπὶ τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ ὕμνου, ἐρχόμενοι οἱ ἐντιμότεροι τῶν διακόνων τῆς ἐκκλησίας προσκαλοῦντες τὸν βασιλεῖα· ὁ δὲ ἔρχεται μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πρόθεσιν, ἔθθα κεινται τὰ ἅγια· ἔτι δ' ἔξω τῆς προθέσεως ἰστάμενος ἐνδύεται ἐπάνω τοῦ σάκκου καὶ τοῦ διαδήματος μανδύαν χρυσοῦν· καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχει τὸν Σταυρὸν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ νάρθηκα (τὸ βασιλικὸν σκήπτρον)· κρατῶν οὖν ἀμρότερα, προηγεῖται τῆς εἰσόδου πάσης· ἐξ ἀμρότερον δὲ τῶν μερῶν συμπαρολαουθοῦσιν αὐτῷ πελευφοροὶ καὶ νέοι εὐγενεῖς ἐνοπλοὶ περὶ ἑκατόν. Εὐθὺς δὲ μετ' αὐτὸν ἔρχονται οἱ τε διάκονοι καὶ ἱερεῖς, σκευὴ δὲ τε ἄλλα τῶν ἱερῶν κρατούντες καὶ δὴ καὶ αὐτὰ τὰ ἅγια. Περιελθόντες δὲ τὸν ναὸν ἔρχονται μέχρι τοῦ σωλείου. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἰστανται ἐκτός, μόνος δὲ ὁ βασιλεὺς διερχόμενος τὸν σωλεῖον εὐρίσκει τὸν Πατριάρχην ἰστάμενον εἰς τὰ ἅγια θύρια. Τὰς οὖν καὶ ἀμρότεροι κεφαλὰς, ὁ μὲν πατριάρχης ἔσωθεν, ὁ βασιλεὺς δὲ ἔσωθεν εἰς σχῆμα δῆθεν χαρισιασμοῦ κλίνοντες ἰστανται. Καὶ μετὰ τοῦτο ἔρχεται ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων, τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχων θυμιατόν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ τὸ ὠμορόριον τοῦ Πατριάρ-

ΚΤΗΜΑ ΙΝ ΚΟΙΜΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
ΕΥΑΝΘΕΚΑΣΤΟΥ ΚΑΡΑΤΙΣΗΣ  
ΕΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ  
ΙΕΡΕΥΣ ΚΑΘΗ' ΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

χου... και θυμιᾷ τὸν βασιλέα, και κλιναντος αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ἢ ἄλλῃ τῇ φωνῇ τῷ, μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ κράτους τοῦ βασιλείας σου.... τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο και πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ἐρχόμενοι λέγουσιν.... λέγουσι δὲ πάντες οὗτοι τοῦτο και εἰς τὸν Πατριάρχην ἐρχόμενοι εἰς τὸ βῆμα, ἦτοι «μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς τῆς ἀρχιερωσύνης σου» κλπ.

**ΒΗΜΟΘΥΡΑ**, τὸ μὲν κλεισμον τῶν κάτω βημοθύρων μετὰ τὴν εἰσοδὸν σημαίνει τὴν κρυπτὴν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν ᾄδην κατέβασιν, τὸ δὲ τῶν ἄνω, τὴν κοστωθῖαν.

**ΑΙΤΗΣΕΙΣ** ὠνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ βήματος αἰτέομαι-σوماί-αἰτησώμεθα, ἦτοι, ἄς ζητήσωμεν ἀπὸ τὸν Κύριον εἰρηνικὴν τὴν ἡμέραν, εἰρηνικὸν ὁδὸν τῆς ψυχῆς και τοῦ σώματος ἡμῶν ἄγγελον, συγχώρησιν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, τὰ καλὰ και συμφέροντα εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν κλπ. διὸ και ὁ λόγος εἰς ἐκάστην αἴτησιν ἀποκρίνεται ὁὸς μας Κύριε, ὅσα αἰτούμεν. Παράσχου, Κύριε.

**ΑΓΑΠΗΣΩΜΕΝ ΑΔΕΛΦΟΥΣ**. Ὅσοι ὁμολογοῦσι τὸ σῶμα δὸλον τῶν πίστεως πρέπει νὰ ἔχωσιν ἀγάπην και ὁμόνοιαν. Καλῶς ἐποίησεν ἡ Ἐκκλησία, περιορίσασα τὸν ἀσπασμὸν μόνον εἰς τοὺς ἱερεῖς τὴν ὥραν ταύτην διότι γινόμενος οὗτος γενικός τὸ πάλαι ἀπὸ τοὺς ἀνδρας μεταξύ των, και ἀπὸ τὰς γυναίκας κατὰ μέρος, ἔφερε πολλὴν χασμφοδίαν.

**ΠΑΤΕΡΑ**, Υἱὸν και ἅγιον Πνεῦμα, Τριὰς ὁμοουσίον και ἀχώριστον ἀποκρίνεται ὁ χορὸς ἐπειδὴ ὁμολογεῖ, ἐτι πιστεύει εἰς τὸν Πατέρα κλπ. με ὁμόνοιαν και ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον.

**ΤΑΣ ΘΥΡΑΣ, ΤΑΣ ΘΥΡΑΣ**. Παλαιὰ ἦσαν διωρισμένοι οὐλακες τῶν θυρῶν τοῦ ναοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους ἀποτεϊνόμενος ὁ διάκονος, ἔλεγε νὰ προσέχῃ τὰς Θύρας κλειστας μὴ τις τῶν κατηγόμενων, ἢ ἀπίστων εἰσέλθῃ εἰς τὸ εἶξ, και ἐμβλέψῃ εἰς τὰ ἅγια ὄψωρα, τὰ ὅποια ἀποκαλύπτονται ἤδη, ὡς μέλλοντα νὰ ἀγιασθῶσι. Καὶ τὸ πάλαι μὲν εἰδίδετο παράγγελμα ὑπὸ τοῦ Διακόνου νὰ προσέχωσιν οἱ πυλωροὶ τὰς Θύρας κεκλεισμένας, ἵνα μὴ βεβηλῶνται τὰ ἅγια ὑπὸ τῶν ἀμύητων ἄνωρα δὲ τούναντιόν, δοθέντος τοῦ παραγγέλματος, ἀνοίγονται τὰ βημόθηρα διότι τὸ ἀνοίγμα τῶν θυρῶν τοῦ βήματος ὑπομνηστικὴ ἡμᾶς ἐτι τὸ πάλαι ἡ εὐχριστία ἐτελεῖτο ἐνώπιον πάντων τῶν χριστιανῶν. Ἄλλοι δὲ διδούσι τὴν εἶξ ἀναγωγικὴν ἐξήγησιν, «τὰς ἐνθυμήσεις τῶν διακόνων ἡμῶν ἄς ὑψώσωμεν εἰς τὴν σορίαν, ἦτοι εἰς τὸν Υἱὸν και

Λόγον τοῦ Θεοῦ, και ἄς προσέχωμεν εἰς τὴν σορίαν τοῦ Συμβόλου. Τὰ δὲ βημόθηρα ἀνοίγονται σημαίνοντα και τὴν φυγὴν τῆς κοστωθῖας.

**ΠΙΣΤΕΥΩ**. Τοῦτο ὀνομάζεται σύμβολον τῆς πίστεως. Καὶ σύμβολον εἶναι λέξις στρατιωτικὴ σημαίνουσα σύνθημα· και καθὼς διὰ τὸ συνθήματος διακρίνουσι οἱ στρατιῶται τοὺς οἰκείους ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, οὕτω διὰ τοῦ συμβόλου διακρίνονται οἱ ὁρθόδοξοι ἀπὸ τῶν ἑτεροδόξων.—Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν.... Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν..... Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.... Εἰς μίαν ἁγίαν Καθολικὴν και Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο εἶς μίαν ἁγίαν κλπ. οἱ μὲν ἀναξέρουν εἰς τὸ λαλήσαν, οἱ δὲ εἰς τὸ πιστεύω· διότι ἐτε ἐλάλησε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῶν Προφητῶν δὲν ὑπῆρχεν ἡ μία ἁγία Καθολικὴ και Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

**ΑΗΡ**. Στεταὶ οὗτος ὡς σημαίνων τὸν σεισμόν, ἐστις ἐγένετο εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, τὸν ἀέρα δὲ τοῦτον διπλώνει ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ, «και ἀναστάντα», και ῥιπίζει δι' αὐτοῦ τὰ ἅγια, τὰ ὅποια μένουσιν ἀσκεπῆ ὑπὸ τοῦ ἀέρος, τυπούστος τὸν ἀποκυλισθέντα λίθον ἀπὸ τοῦ μνήματος τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλοι ἐρμηνευταὶ λέγουσιν ἐτι ὁ σεισμός τοῦ ἀέρος σημαίνει τὸν τοῦ ἐωσφόρου μετὰ τοῦ τάγματός του ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κρημισμὸν, μεθ' ἐν τῷ Μιχαὴλ σὺν ταῖς λοιπαῖς οὐρανίαις Δυνάμεσιν. ἀφοῦ εἶπε τὸ, στώμεν καλῶς, στώμεν μετὰ φόβου, ἦλθεν ἡ ἔσυχια, μόνων τῶν οὐρανίων ταγμάτων εἰς τὴν μακαριότητα ἐπλάσθησαν παρὰ Θεοῦ. Καὶ γίνεταὶ αὕτη ἡ ἀνάμνησις τῆς πτώσεως τοῦ ἐωσφόρου, ὅταν ἀναγινώσκηται τὸ σύμβολον τῆς πίστεως διὰ τοὺς μὴ ἀποδεχομένους τὰ δόγματα, και παθόντας ἐκ τούτου τὴν πῶσιν τοῦ διαβόλου, και διὰ τῶν μόνωντασ ταπεινῶν εἰς τὴν Πίστιν χριστιανούς, οἵτινες μετὰ τοῦ Μιχαὴλ λέγουσιν ἄς ἐμμένωμεν καλῶς και μετὰ φόβου εἰς τὰ δεδομένα, ἐτι πολὺς εἶναι ὁ κίνδυνος.

**ΡΙΠΙΔΙΑ**. Ἡ χρῆσις τῶν ῥιπιδίων εἶναι ἀρχαιστάτη, ὡς γίνεταὶ δῆλον ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν διατάξεων, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπρεπε δύο διάκονοι νὰ ἴστανται ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κρατούσντες ἐξ ὑμῶν λεπτῶν ῥιπιδίων, ἢ πτερῶν ταῦν ἢ ὀθόνης, και νὰ ἀποσπῶσιν ἀγρέμα τὰ μικρὰ τῶν ἱπιματῶν ζώων, ἵνα μὴ ἐγγριπτῶνται εἰς τὰ κύπελλα. Ταῦτα δὲ κατόπιν μετεβλήθησαν εἰς ἐξαπτέρυγα, ὅπως περιστοιχῶσι τὸν Κύ-



εις αὐτὸ τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ σῶμα, ὃ δὲ εἶνος εἰς αὐτὸ τὸ τοῦ Χριστοῦ τίμιον αἷμα· διότι τελειοποιεῖ αὐτὰ τὰ ἀχραντα μυστήρια διὰ τῆς χειρὸς καὶ γλώσσης τοῦ ἱερέως αὐτὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ καταβαίνει ἀοράτως, ὅτε ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ κατὰ μίμησιν τοῦ Χριστοῦ τὰ ὄψα. Ἐπειτα μνημονεὺει πᾶν ἐν πίστει προαναπαυσάμενον προπατόρων, πατριαρχῶν προφητῶν κλπ. καὶ ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας ἀχράντου, ὅχι διότι οἱ ἅγιοι ἔχουσι χρεῖαν τῆς δεήσεως ἡμῶν ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα μεμπεύσῃσιν αὐτοὶ ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἵνα ἀποδίδῃται εἰς αὐτοὺς παρ' ἡμῶν ἡ πρόψα τιμὴ καὶ δόξα, καὶ τέλος, ἵνα τρεπόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς μίμησιν αὐτῶν, γενόμενοι ὅσον εἶναι δυνατὸν μέτοχοι τοῦ ἁγιασμοῦ των. Σημειώτεον δέ, ὅτι ὁ τρόπος, δι' οὗ εὐλόγησεν ὁ Χριστὸς τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐν τῷ μυστικῷ δεῖπνῳ δὲν ἀναφέρεται μὲν ῥητικῶς ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ· ἐν ὁμοίᾳ εἶπῃ τις δεῖ ἴτο τοιοῦτος, ἵποιος σήμερον τελεῖται, δὲν ἀρίσταται τῆς ἀληθείας· διότι καθὼς πάντα, ὅσα προσβείη ἡ ἐκκλησία ἡμῶν, ἔχουσι τὴν ἀρχὴν των εἰς τὸν θεῖον λόγον, ἐν παρελάβομεν παρὰ τῶν ἀποστόλων, οὕτω καὶ ὁ τρόπος τῆς εὐλογίας τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου διατέχθη ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Χριστοῦ.

**ΔΙΠΤΥΧΑ.** Μετὰ ταῦτα ἐμνημόνευεν ὁ ἱερεὺς τῶν ἐν τοῖς διπτύχοις ἐνοματίων. Ἦσαν δὲ τὰ διπτυχα δύο σανίδια, συνηνωμένα σύμματι, ἀνοιγόμενα καὶ κλειόμενα ὡς βιβλίον, καὶ ἑμοιάζοντα ταῖς πλαξί, ἅς βλέπομεν εἰς εἰκόνας τοῦ Μωυσέως. Ἦσαν δὲ ταῦτα καὶ πολύπτυχα, ὡς περιέχοντα πολλὰς πτυχάς (δίπλας), ἐρ' ὧν ἀπῆρχον γεγραμμένα πλείστα ὀνόματα εὐσεβῶν Χριστιανῶν καὶ ἰδιῶς βασιλέων καὶ ἱεραρχῶν. Ἐκλιπόντων δὲ τούτων καὶ ἐν ἀχρηστίᾳ τρηνομένων διὰ τὴν ἀρχαιότητά των ἐν τιτι μοναῖς, ὡς ἐν τῇ τῶν Αἰμυαλῶν κλπ., γράρονται ἤδη τὰ ὀνόματα ἐπὶ χάρτου. Σημειώτεον δ' ὅτι ἔχουσι ταῦτα πολλὴν ὁμοιότητα μετὰ τοὺς πᾶν ἀρχαίων κεκρωμένους πίνακας, οἵτινες ἐπίπυσσοντο καὶ ἐδιπλοῦντο ἐν εἰδῇ βιβλίου, ἐνθα ἔγρανον τὸ πάλαι ἔχι οἱ παῖδες μόνον τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, ἀλλὰ καὶ μεγάλοι ἑστημίον ἐπ' αὐτὰ τὰ ὄψα ἀξια νηψίως καὶ ἑκάστην συνέβαινον.

**ΚΑΙ ΟΥ ΕΚΛΕΣΤΟΣ ΚΑΤΑ ΔΙΑΝΟΙΑΝ ΕΧΕΙ ΚΑΙ ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΩΝ.** Ἄρῳ ὁ ἱερεὺς εὐλογῆσῃ τὰ τίμιμα ὄψα μυστικῶς καὶ εἶπῃ τὸν λόγον διὰ τί ἐπεκαλέσθη τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐρ' ἡμᾶς· ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, καὶ ἀρεσὴν ἀμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» κλπ.

καὶ ἀρῳ εἶπῃ ὅτι ἡ λογικὴ καὶ ἀνάιμακτος λατρεία προσφέρεται τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσάμενων, Προπατόρων, Πατριῶν, Πατριαρχῶν, Ἀποστόλων, Μαρτύρων κλπ. καὶ ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας Ἀχράντου, λέγει ἐκφώνως τὸ «ἐξαιρέτως» ἵνα φαλῆ τὸ «ἀξίον ἐστὶν» πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου, τῆς ὁποίας αἱ ἱεσάι ἔχουσι πολλὴν ἰσθὴν παρὰ τῷ υἱῷ αὐτῆς. Ὑλλομένου δὲ τοῦ ὁμοῦ αὐτῆς ὁ μὲν ἱερεὺς μνημονεὺει πᾶν θενωτῶν ἱετευῶν τὸν Θεόν, ὅπως ἀναπαύσῃ αὐτούς, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου του· οἱ δὲ πιστοὶ ὅτε κατὰ τὴν σπουδαιοτάτην ταύτην στιγμήν τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν ὄψων φάλλεται τὸ, «Σὲ ὕμνομεν» ἐξέγγονται πᾶν στασιδίων καὶ ἐκφωνοῦσι. «Μέγα τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος· Ὑπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς», δοξολογοῦσι δῆλον ὅτι, τὴν ἁγίαν Τριάδα διὰ τὸ μέγιστον τοῦτο τῆς μετουσιώσεως θαῦμα, καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν Θεοτόκον εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Εἶτα μνημονεῦσσι καὶ οὗτοι κατὰ δianoian τῶν κειμηθέντων τῷ Κυρίῳ συνημῶν αὐτῶν· διὰ τοῦτο λέγει ὁ Διάκονος· καὶ πάντων τῶν λειτουργῶν καὶ πάντων τῶν ἀνδρῶν καὶ παστῶν τῶν γυναικῶν τῶν ἐν πίστει τελειωθέντων, οὗς ἕκαστος ἔχει κατὰ νοῦν, μνήσθητι, Κύριε. Περὶ τούτου πραγματευομένη ἐν ἐκτάσει ὁ μὲν Νικόλ. Βούλγαρης ἐν σελίδι 171 κ. ἐ. τῆς κατηχήσεώς του, ὁ δὲ Ῥομπότης ἐν σελίδι 249 τῆς λειτουργικῆς αὐτοῦ.

**ΠΑΤΕΡ ΗΜΩΝ.** Ἀναγινώσκεται ἡ κυριακὴ προσευχὴ αὐτὴν τὴν ὥραν· διότι ἐγγίχει ἡ θεία κοινωνία, καὶ πρέπει να ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν ἄρτον τὸν συστατικὸν τῆς οὐσίας ἡμῶν, τὸν δηλοῦντα τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, συγχωρόησαντες προηγουμένως τοὺς ὀφειλτάς ἡμῶν· ἄλλως ἀδύνατον να εἴπωμεν ἀκατακρίτως τὸ, Πάτερ ἡμῶν.

**ΠΡΟΣΧΩΜΕΝ.** Ἐκφωνομένου τούτου, ὕψοι ὁ ἱερεὺς σταυροειδῶς τὸν ἅγιον ἄρτον, εἰκονίζοντα τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Ἀπὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων παρελάβομεν, ὅτι καὶ ἄλλῃ τὴν ὥραν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας καὶ ἰδιῶς κατὰ τὴν στιγμήν τῆς μεταλήψεως τῶν μυστηρίων οὗτοι ἴσταντο μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ εὐλαθείας, οἵτινες «παρηγορίαν τὴν τοῦ Δεσποτικῶς σώματος μυστικὴν ἱερουργίαν εὐρηκότες (κατὰ τὸν ἅγιον Πρόκλον) διεξοδικώτατα ταύτην ἤδον· πολλῶν δὲ ἄλλων μετ' εὐφροσύνης καὶ πλειστάτης χαρᾶς ἦσαν προσκαρτεροῦντες τῇ τοιαύτῃ θείᾳ τελετῇ εἰς τοῦ Κυριακοῦ μεμνημένοι λόγου «τούτὸ ἐστὶ τὸ σῶμά μου» διὸ καὶ πνεύματι συντετριμμένη πολλὰς ἐμελπον εὐχὰς πὸ θεῖον ἐκ-

ΚΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
 ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΧΗΝ ΤΟΥ ΙΕΡΕΩΣ  
 ΙΕΡΕΥΣ ΕΚΦΩΝΕΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΝ

λιπαροῦντες. » Καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐν ἑμιλίᾳ κ'· εἰς τὴν πρὸς Κορινθ. α'. ἐπιστ. Παύλου «ὅτε μετέλαβον οἱ Ἀπόστολοι τῶν ἱερῶν δείπνων ἐκείνων τί ἐποίησαν; οὐχὶ εἰς εὐχὰς καὶ ὑμνωδίας ἐτρέπησαν; οὐχὶ εἰς παννυχίδας ἱεράς; οὐχὶ εἰς διδασκαλίαν τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πολλῆς γέμουσαν φιλοσοφίας;» τοῦτου λοιπὸν ἕνεκα ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ στιγμή τῆ αὐτῆ ὕψων τὸν ἅγιον ἄρτον λέγει μεγαλοφώνως «προσέχωμεν» — ἄς προσέχωμεν ἀρέντες τὰ γήινα καὶ ἔχροντες τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Οὕτε θέρυδος, οὕτε ἑμιλία, οὕτε ψευρισμὸς ἄς ἀκούεται. «Περισπατήσαν, λέγει ὁ ἱερεὺς; Κλήμης, οἱ Διάκονοι, καὶ σκοπεῖτωσαν ὅπως μὴ θέρυδος τις γένηται, καὶ μὴ τις νεύση ἢ ψευρίση».

ΤΑ ΑΓΙΑ ΤΟΙΣ ΑΓΙΟΙΣ. Ἄς προσέχωμεν, λέγει, διότι τὰ ἅγια μόνον τοῖς ἁγίοις δίδονται, ἴησι τοῖς ἐξομολογουμένοις καὶ ἀξίοις τῆς θείας κοινωνίας. Ἐκφωνοῦντος δὲ τοῦ ἱερέως «τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις», ἡμεῖς ἀποκριθόμεθα, λέγοντες «εἰς Κύριος κλπ». Διότι μόνος ὁ Χριστὸς εἶναι ἅγιος· ἡμεῖς δὲ ἐξ ἐκείνου ἔχομεν τὸν ἁγιασμόν, καὶ κατὰ χάριν λεγόμεθα ἅγιοι διὰ τῆς κοινωνίας τῶν μυστηρίων· καὶ καθὼς ἐὰν θεώσωμεν ὑπὸ τὸν ἥλιον πολλοὶ καθρέπται, εἴη λαμπροὶ καὶ ἀκτινοβολοῦσι, καὶ εἴη ἔχρον ἀνά ἕνα ἥλιον, ἐνῶ ὁ ποιῆσας αὐτοὺς νὰ λαμπροὶ καὶ ἀκτινοβολῶσιν ἥλιος εἶναι εἰς μόνος, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ μόνος ἅγιος καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, εἰς τοὺς πιστοὺς μεταδίδόμενος, φαίνεται εἰς πολλὰς ψυχάς, καὶ πολλοὺς ποιεῖ ἁγίους, αὐτὸς μόνος ὢν οὔτε ἅγιος.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ὀνομάσθη· διότι αὐτὸ ψαλλόμενον, οἱ ἱερεῖς κοινωνοῦν τῶν ἀγράντων μυστηρίων. Μετὰ τὸ κοινωνικὸν συνειθίζον νὰ ψάλλωσι τὸ ἀλκαλικὸν ἕπερ παράγεται ἀπὸ τοῦ ἀναίνεος (ἀνὰ ἄρες), τὸ δὲ ἑσθλὸν ἀπὸ τοῦ καινέος (ναὶ ἄρες)· τὸ δὲ καινὸν (ἦ) ἀπὸ Ἄνα, Ἄνα· τὸ δὲ ἅγια (ἦ) ἀπὸ τοῦ ἁγίου. Ταῦτα δὲ τὰ πένταρα συνειθίζον προερέμμενα, ἀνανεῖς—νεανες—νανα—ἁγια, σημαίνον· Ἄναξ, ἄρες, ναί, ἄρες, Ἄναξ, Ἄναξ, ἅγις, καὶ εἶναι προσευχὴ πρὸς τὸν Θεόν. Τὸ δὲ περὶ παράγεται ἐκ τοῦ τῆρει ροῦ (δηλαδὴ πρὸς τὸν Θεόν. Τὸ δὲ περὶ ἀνθρώπου)· τὸ δὲ το το γίνεται ἀπὸ τοῦ τότε τότε κατὰ συγκλητὴν τοῦ τε· τὸ δὲ τι τι, ἐκ τοῦ τί τί, συγκλητὴ τοῦ ν καὶ συνεχιζόμενα ταῦτα τὰ τῆρει, περὶ—τοτο—τιτι· σημαίνον παρατῆρει, σὺ ὡ ρευστὴ ἀνθρώπου, τότε τί τί, ὁρεῖται; ἔρα μέγα θεωρητικὸν μυστικῆς Χρυσάνθου ἀρχιεπισκόπου Διρακίου ἐν σελ. 29 καὶ 203, ἐκδόθη ἐν Ἐργασίᾳ τῷ 1832 ἔστι.

Ο ΜΕΛΙΖΟΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΜΗ ΔΙΑΙΡΟΥΜΕΝΟΣ. Ὁ μελιζόμενος

τοῦ ἁγίου ἄρτου εἰκονίζει τὴν ὅποιαν ἔκαμεν ὁ Χριστὸς κλάσιν τοῦ ἄρτου ἐν τῷ δείπνῳ. Μελιζοῦται μὲν ὁ θεὸς ἄρτος ἕστις διὰ τῆς ἐπιροτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετεβλήθη εἰς ἐκεῖνο τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἰς λεπτὰς μερίδας· ἀλλ' ἐκάστη πάλιν τῶν μερίδων τούτων ἔχει ὀλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἕπερ σημαίνει «ὁ μελιζόμενος καὶ μὴ διαιρούμενος»· δηλ. μελιζοῦται μόνον τὰ συμβεβηκότα ἐπὶ ὅλης τοῦ μυστηρίου, ἵνα μεταλαμβάνωνται οἱ χριστιανοὶ, ἐνῶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου μένει ὀλόκληρον καὶ ἀδιαίρετον.

ΜΗΔΕΠΟΤΕ ΔΑΠΑΝΟΥΜΕΝΟΣ δηλοῖ, ὅτι ὁ Χριστὸς· μένει μετ' ἡμῶν μέχρι συντελείας διὰ τῶν μυστηρίων· καὶ κατοπιν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ.

ΠΑΝΡΩΜΑ ΠΟΤΗΡΙΟΥ.... Ἡ ἑνωσις τοῦ ἁγίου ἄρτου μετὰ τοῦ τιμίου αἵματος εἰκονίζει τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ μὴ ὄντος πάλιν νεκροῦ σώματος ἐν τῷ τάφῳ, ἀλλὰ σώματος ζώοντος, τὸ ὅποιον μεταλαμβάνοντες οἱ πιστοὶ μετὰ τὸν τύπον τούτου τῆς ἀναστάσεως, πιστεύουσιν ἀδιστακτικῶς, ὅτι μεταλαμβάνουσι τὸ μετὰ τὴν ἀνάστασιν σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

ΖΕΣΙΣ. Τὸ Ζέον ὕδωρ βάλλεται, ὅπως γείνη θερμὸν τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ αἶμα καὶ ὕδωρ, ὡς εἶχεν, ὅτε ἐβρέσεν ἐκ τῆς κεντηθείσης πλευρᾶς τοῦ ἐσταυρωμένου. Ἡ ζέσις ἀλληγορεῖται εἰς τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ ἔγωσιν οἱ πλησιάζοντες εἰς τὰ μυστήρια θερμότης τῆς πίστεως. Σημαίνει δὲ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ ὅποσον ὡς πῦρ ἐβράνθη κατεβῆν εἰς τοὺς ἀποστόλους τότε, ὅτε ὁ Χριστὸς ἐπλήρωσε πάντα τὰ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν ἡ θεολογία τῶν ὁρίων δώρων, φέρεται τὸ πῦρ. Εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀποδίδεται οὐ μόνον ἡ ἐπινομιὰ τοῦ πνεύρος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὕδατος κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἐνεργείας. Καὶ ὕδωρ μὲν λέγεται κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον· διότι, καθὼς τὸ ὕδωρ ἀνωθεν κατιόν, ζωοποιεῖ καὶ τρέφει· καὶ μονοειδὲς ὄν, ἐνεργεῖ πολλοτρόπως, λευκαίνει μὲν ἐν κρίνῳ, μελανοῖ δ' ἐν ναρκίσει, ἐρυθραίνει δ' ἐν ρόδῳ, πορφυρίζον δὲ ἐν ἴρῳ, καὶ γλυκαίνει μὲν ἐπὶ τῆς συκῆς, πικραίνει δὲ ἐπὶ τῆς ἀψίνθου· οὕτω καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξ οὐρανοῦ κατιόν, ζωοποιεῖ, καὶ τρέφει τὴν ψυχὴν, καὶ ἐν ὄν, διαίρει τὴν χάριν καὶ δύνάμιν εἰς διαφόρους ἐνεργείας. Ὀνομαζέται δὲ πῦρ· διότι καθὼς τὸ πῦρ μονοειδὲς ὄν, διαφόρως ἐνεργεῖ, θερμαίνει, φωτίζει, καθαίρει, ἐλέγον, οὕτω καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα φωτίζει, καθαρίζει, καὶ θερμαίνει μὲν τὴν ψυχὴν τοῦ ἁγίου μετα-

ΚΤΗΜΑΝ ΚΟΜΗΣΕΩ ΤΗΣ ΓΕΩΤΟΜΟΥ  
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ  
ΙΕΡΕΥΣ ΤΑΚΟΝ ΔΙΕΚΡΟΤΟΥ  
ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΕΩΤΟΜΟΥ

λαμβάνοντος, και εις τὸν ἀνάξιον καὶ ἀνετοιμίως πλησιάζοντα εἰς τὰ ἀχραντα μυστήρια. Μετὰ τὸ ζῆλον μεταλαμβάνει ὁ ἱερεὺς κατὰ τὰ διατεταχμένα, καὶ ἐμβάλλει εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον τὰ τμήματα τοῦ ἁγίου ἄρτου, τὴν μερίδα τῆς Θεοτόκου καὶ τὰς λοιπὰς.

**ΜΕΡΙΔΕΣ.** Ὁ ἱερεὺς ἐμβάλλων τὰ τμήματα τοῦ ἁγίου ἄρτου εἰς τὸ ποτήριον, ἂν εἶναι λαὸς νὰ μεταλάβῃ, ἀφίνει τὰς ἄλλας μερίδας εἰς τὸ διακίριον, καὶ τὰς ρίπτει, ἄρου μεταλάβῃ τὸν λαόν, ἰδίῳ, ἂν βάλῃ καὶ ταύτας, καὶ μεταλάβῃ ἐξ αὐτῶν τοὺς χριστιανούς, ὑπόκειται εἰς βαρεῖαν τιμωρίαν. Αἱ μερίδες ἐμβάλλόμεναι εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, λαμβάνουσι ἀγιασμόν, καὶ οὕτως ἐκπύονται αἱ ἁμαρτίαι τῶν μνημονευθέντων, προηγηθείσης μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως αὐτῶν· διὸ καὶ πολλοὶ ἱερεῖς λέγουσιν, ὅταν ἐμβάλλωσι τὰς μερίδας ταύτας «ἀπόπλυνον, Κύριε, τὰς ἁμαρτίας τῶν μνημονευθέντων, τῷ τιμῷ σου αἵματι». Ἐὰν δὲ ἐκβάλλωσι μερίδες ὑπὲρ ἀνθρώπων, τὴν ἁμαρτίαν ἐκουσίως διενεργούντων, καὶ ἀπὸ αὐτῆν μὴ θελούντων ν' ἀπομακρυνθῶσιν, εἰς κατάρκισιν αὐτῶν ἀποβαίνουσι, καὶ ἡ γενομένη ὑπὲρ αὐτῶν θύλασιν κλάσιν εἰς αὐτοὺς φέρετ' διὰ τοῦτο καὶ πειρασμοί, καὶ ὀλιψαί καὶ δυστυχίαι, διὰ τοῦτο καὶ πολυειδεῖς ἀσθενεῖαι, καὶ παντοειδεῖς τιμωρίαι, καὶ πρόωροι θάνατοι, διὰ τοῦτο «ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀρρωστοὶ καὶ κοιμῶνται ἱκανοί». Ἄλλ' ἂν ὁ λειτουργὸς ὀρεῖται ν' ἀσφαλίζηται περὶ τῶν ἄλλων, μήποτε καὶ αὐτὸς αὐτοῖς συγκαταβῆῃ, πολλὸν περισσότερον περὶ ἑαυτοῦ, καὶ ἂν ὁ ἐπιθῶν καὶ πῖνον ἀνάξιως κρίμα ἑαυτοῦ ἐπιθῇ καὶ πῖνη, πολλὸν περισσότερον ὁ ἀνάξιως ἱερουργῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν μερίδων τῶν ζώντων, τὸ αὐτὸ δὲ δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν καὶ περὶ τῶν ἐν ἀσθεῖαι καὶ θανασίμοις ἁμαρτίας τελευτησάντων. Τινὲς ὀνόμας τῶν Πατέρων, καὶ μάλιστα ὁ ἅγιος Μακάριος, Γρηγόριος ὁ διάλογος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Ἀθανάσιος γνωματεύουσι, ὅτι αἱ μερίδες ὠρελοῦν μὲν πολλὴ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν θανάσιμῳ ἁμαρτήματι τελευτησάντας, ἀλλὰ δὲν ἀποπλύνων τὴν ἁμαρτίαν, οὐδὲ ἀπαλλάττουσιν αὐτοὺς ἐντελῶς τῆς κολάσεως, ἀλλ' ἐλατρύνουν αὐτὴν. Ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ μερίδων, ἐμβάλλομένων ἐν τῷ ἁγίῳ Ποτηρίῳ καὶ ὑπὲρ τῶν θενωτῶν, τῆς ἀναμάκτου θυσίας τελομένης, διὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἄσκηον νὰ σημειώσω ὡδὲ τινα περὶ θυσίας καὶ μνημοσύνων, ὅτε ἐξάγονται ὑπὲρ αὐτῶν μερίδες. Αἱ θυσίαι εἶνε τὸσον ἀρχαῖαι, ὅσον καὶ αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον γένος, αἴτινες κατὰ τὰ Μωσαϊκὰ βιβλία διαιρου-

ται ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, τοῦ ὁποίου ἠθέλε τις νὰ ἐπιτύχῃ δι' αὐτῶν, εἰς χαριστήριους, εἰς ἱλαστικὰς (περὶ ἁμαρτίας) καὶ εἰς ὀλοκαυτώματα. Καταργηθεῖσάν δὲ τῶν θυσιῶν τούτων μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἔλευσιν, παρέλαβεν ἡ ἐκκλησία παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν Ἄποστόλων τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ἐν ἣ καὶ μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ὀρθοδόξων τελοῦνται, καὶ θυμιάματα καὶ κηρός, καὶ δεήσεις, καὶ προσευχαί ὑπὲρ αὐτῶν προσφέρονται καὶ ἐλεημοσύναι εἰς ἀπόρους καὶ πτωχοὺς γίνονται· διότι τῆς παγκοσμίου κρίσεως εἰσέτι μὴ γενομένης, θαρροῦσα ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ ἄπειρον τοῦ Σωτῆρος ἔλεος δέεται, ἵνα ἐλεήσῃ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἐπειδὴ οὔτε οὗτοι ἔλαβον εἰσέτι τὸ τελειὸν τῆς κολάσεως, οὔτε οἱ δίκαιοι τὴν τελείαν ἀμοιβήν, ὡς διασαλπίζει ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν Παῦλος, λέγων ἐν τῇ πρὸς ἐβραίους ἐπιστολῇ (11, 39) «Καὶ οὗτοι πάντες οὐκ ἐκοιμίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ» διὰ τί; διότι ἠψόκαθεν οὗτος, ἔπος μὴ ἀπλαύσωσιν οὗτοι τῆς τελείας δόξης, «τοῦ Θεοῦ κρείττονί τι περὶ ἡμῶν προβλεψαμένοι, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν.» (Ὁ δὲ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος λέγει ἐν τῇ β' καθολικῇ ἐπιστολῇ, ὅτι οὐ μόνον οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ οἱ δαιμόνες ἔλαβον τὴν τελείαν κλάσιν. «Οἶδε Κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμοῦ ἔσθαι, ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζόμενος τηρεῖν.» Ἄλλα καὶ πρὸ τῆς ἐνάρκου οικονομίας ἐτελοῦντο μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν θενωτῶν, ὡς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν Μακκαβαίοις Β' στίχ. 43 τοῦ 12. κεφαλαίου, ἐνθα γέγραπται ὅτι ὁ γενναῖος Ἰούδας συλλέξας δύο χιλιᾶδας δραχμῶν ἀργυρίου, ἀπέστειλε τοῦτο εἰς Ἱερουσόλυμα, ἔπος προσφέρειν θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων· «εἰ γὰρ μὴ τοὺς προπετωκότας ἀνάστησαι προσέδοξα, περιττόν ἂν ἦν καὶ ληρωδῆς ὑπὲρ νεκρῶν προσεύχεσθαι.» (Ἀδελφε.)

Τὰ μνημόσυνα λοιπὸν ἅπρη ἡ ἐκκλησία τελεῖ ἤδη, ἀνάγονται, ὡς ἀνωτέρω περὶ θυμιάματος εἶπομεν, εἰς τὰς παραδόσεις, περὶ ὧν λέγει ὁ Παῦλος ἐν τῇ β' πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῇ «ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατερεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς διετέθητε εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν.» Ὅθεν μετὰ τῶν ἄλλων μνημοσύνων τελεῖ ἡ Ἐκκλησία ὑπὲρ τῶν κοιμηθέντων τρίτα, ἔνατα, τεσσαρακοστά, ἐξάμηνα κλπ.

Τρίτα μὲν ποιούμεν· διότι τὴν τρίτην ἡμέραν καθ' ἣν ζωγραφεῖται ἡ καρδιά τοῦ ἐμδρύου ἐν τῇ γαστρὶ τῆς μητρὸς του, πάσχει αὕτη ἀλλοίωσιν ἐν τῷ τάφῳ· ἔνατα δὲ· διότι ἀρχεται τὸ σω-

ΚΤΗΜΙΑ Ν. ΚΟΙΜΗΣΕΩ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
ΕΝ ΑΝΟΚΥΝΩ ΤΟΥ ΑΜΠΕΛΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΗΣ  
ΙΕΡΕΥΣ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥ ΤΗΣ ΕΒΔΟΜΗΣ

μα τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ τάφῳ ν' ἀπορρέῃ κατὰ τὴν ἐναντίον ἡμέραν, καθ' ἣν ἐν τῇ μητρικῇ γαστρὶ κηρύσσεται ἡ σὰρξ· τὰ δὲ τεσσαρακοστά γίνονται, ἐπεὶ μετὰ τῆς καρδίας διαλύεται ἐν τῷ τάφῳ τὸ σῶμα τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τοῦτο μωροῦται ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς· τὸν δ' ἕκτον μῆνα τελούνται τὰ ἐξάμηνα, ἰδίῳ κατ' αὐτὸν τὸν μῆνα γίνονται μὲν τὸ βρέφος τέλειον ἐν τῇ γαστρὶ τῆς μητρὸς του, ἀποσυντίθεται δὲ ὁ ἀνθρώπος μετὰ θάνατον τὸν ἕκτον μῆνα ἐν τῷ τάφῳ. Ἐνιαυσία δὲ ποιοῦμεν δηλοῦντες καὶ πιστεύοντες, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε ἀθάνατος καὶ ἐπὶ τὸ σῶμα θέλει ἀνακαινισθῆ καὶ ἐνωθῆ μετὰ τῆς ψυχῆς. Ὁ δὲ Συμεὼν Θεσσαλονίκης λέγει, ὅτι τὰ μὲν τρίτα τελούνται· διότι ὁ ἀνθρώπος διὰ τῆς Τριάδος ἔλαβε τὸ εἶναι· καὶ διότι μεταστάς, ὁ ἄλλοιωθῆ καὶ θάψαθ ὡς ἦν πρὸ τῆς παραβάσεως· τὰ δὲ ἐνάτα γίνονται ἕως συγκатаκαταχθῆ τὸ πνεῦμα ὡς ἄλλον καὶ τῆς ἰδίας τῶν Ἀγγέλων φύσεως μετὰ τούτων, διαιρουμένων εἰς ἐννέα τάγματα (τρεις τριάδας) καὶ ἀνυμνούντων τὸν ἐν Τριάδι Θεόν· τὰ δὲ τεσσαρακοστά, διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν, ἵνα μετὰ τὴν κοινήν ἀνάστασιν ὁ ὑπὲρ οὐ τελούνται τα τεσσαρακοστά, ἀναληφθεὶς καὶ ἐν νεφέλαις ἀρπαγείς, προῦπαντήσῃ τῷ Κριτῇ καὶ οὕτω συνυπάρχῃ μετ' αὐτοῦ· τὰ δὲ ἐξάμηνα τελούνται εἰς δοξαν τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ τετελευτηκότος, ἕστις ἐκ τῆς Τριάδος συνεστάθη, καὶ εἰς αὐτὴν πάλιν ἐκ τοῦ σώματος λυθείς, θελὲν πορευθῆ καὶ ἐξ αὐτῆς τὴν ἀνάστασιν ἐπιπέσει· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἐνιαυσία, τοῦ ἔτους εἰς τέσσαρας τριάδας διαιρουμένων, τὴν ἁγίαν Τριάδα κηρύττουσιν, ἥτις εἶνε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡ ἀνακαινισίς. «Διὸ καὶ ταύτας τὰς μνήμας χρῆθ' ἀπαντας ἐκτελεῖν καὶ μετὰ σπουδῆς ὄσης, καὶ μάλιστα τὰ τῆς φρικτῆς θυσίας, ὅτι καὶ διὰ τοῦτο δέδοται. Ἐπεὶ διὰ τε τῶν τελομένων δειξέων καὶ εὐχῶν καὶ πᾶν ἱερῶν θυσιῶν, καὶ τῶν εἰς τοὺς πένητας εὐποικῶν, οὐ μόνον τοὺς ἡμαρτηρούς καὶ ἐν μετανοίᾳ ἐξελεῖσθαι τοῦ σώματος ἀφρασίς τε καὶ ἀνεκρίσι δίδονται..... ἀλλὰ καὶ τοὺς δικαίως ζήσασιν, μίξων ἢ καθαρῶν καὶ ἀνάθασιν χορηγεῖται..... Καὶ πᾶς ἕστω γινώσκων πιστός, ὡς εἰ φιλεῖ τὸν οἰκεῖον, ἐντεῦθεν ἀπελθόντα, τὰ μεγάλα τῶν ἀγαθῶν αὐτῷ προξέειν, προσφέρων ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ πολλῆς αὐτῷ τῆς εὐφροσύνης γίνεσθαι πρόξενος, καὶ πένησι παρέχων, καὶ αἰχμαλώτους λυτρούμενος, καὶ τάλλα ποιῶν, οἷς Θεὸς θεραπεύεται ἐξαιρέτως δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ τὰς ἀναιμάκτους σπεύδων ἐκτελεῖσθαι θυσίας· ἢ γὰρ ἐπὶ τῇ φρικτῇ θυσίᾳ μερίδι, καὶ ἡ ἐπὶ ταύτῃ τοῦ ἀπελθόντος ἀνάμνησις, τῷ Θεῷ τοῦτον ἐνοῖ» κλπ.

KTHMAIN KOIMHEOS THS OGIOTOKOY  
 EYAN KOKAKTETE KY KAPNITE  
 TI ANAPSEIA N HPHOTOYE  
 IEFETZ NHOIHTH THE OGIOTOU

ΜΕΤΑ ΦΟΒΟΥ ΘΕΟΥ.... Ὅταν ἰδῆς, λέγει ὁ Χρυσόστομος, τὰ ἀμφύβουρα ἀνελάκόμενα, τότε νόμισον, ὅτι ἀνοίγει ὁ οὐρανός. Διὰ τῆς φωνῆς ταύτης προκαλοῦνται οἱ χριστιανοὶ εἰς τὴν μετάληψιν τῶν θείων μυστηρίων μετὰ φόβου καὶ ἀγάπης. Ὁ δὲ λαὸς ἀποκρίνεται. «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Θεοῦ Κυρίου καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν» τοῦτέστιν ἄς εἶναι δεδοξασμένος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις κατεδέχθη νὰ ἔλθῃ νὰ φανερωθῆ εἰς ἡμᾶς. Τινὲς τῶν ἱερῶν λέγοντες τὸ, «μετὰ φόβου κλπ», καὶ κρατούντες τὸ ἄρτον ποτήριον μετὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, εὐλογοῦσι διὰ τῆς δεξιᾶς παρὰ τὸν τύπον.

ΣΩΣΘΩΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΣΟΥ κλπ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι εὐλόγησεν ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητάς του, ὅτε ἔμελλε ν' ἀναληφθῆ. Μετὰ τὸ πάσων ὁ Θεός, ἐκφαίνει ἰδ ὁρατός. «Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν», Εὐχαριστῶν τὸν Θεόν, τὸν δόξαν, ἵνα ἀκούσῃ ἐν τῇ ἱερωσίᾳ, καὶ ἰδῇ ελα τὰ μυστήρια, ἃν ἐγένετο ἀνάμνησις, ἥτοι τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον, τὴν σταύρωσιν καὶ ἀνάστασιν αὐτοῦ καὶ τὴν κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ὁποίου καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κλπ. ἡξιώθημεν.

ΥΓΩΘΗΤΙ σημαίνει τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ θυμίαμα ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. ΟΠΣΘΑΜΒΩΝΟΣ ΕΥΧΗ. Ἀυτὴ ἀρχομένη ἀπὸ τῶν λέξεων «ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε, Κύριε», ὠνομάσθη ἐπιστάμβωνος, ἐπεὶ ἐλέγετο ἐπίσθεν τοῦ ἀμβωνος, ὅστις ἦτο τὸ πάλαι, ὡς εἴρηται, ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ βήματος παρὰ τῷ σωλείῳ, καὶ ἀπηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐν τῷ μέσῳ τῶν πιστῶν, ἐπισπραγγίζοντα ὡς ἐπιλόγου πάντα τὰ αἰτήματα. Λέγει δὲ ταύτην τὴν εὐχὴν ἔξω τοῦ βήματος, σημαίνων τὴν εἰς τὸν λαὸν ἀγάπην του, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα καὶ ταυτότητα μετ' αὐτοῦ.

ΑΝΤΙΔΩΡΟΝ. Ἐπειδὴ τὸ πάλαι οἱ χριστιανοὶ, κοινωνοῦντες εἰς πᾶσαν λειτουργίαν, ἐλάμβανον καὶ ἀντίδωρον, τὸ ὁποῖον καὶ εὐλογία πνευματικῇ ὀνομάζεται, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο σήμερον δὲν γίνεσθαι εἰς εἰλους τοὺς χριστιανούς, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν οἱ πλείστοι τετρακίς τοῦ ἔτους μεταλαμβάνουσι, διὰ ταῦτα εἰς τύπον αὐτῶν τῶν δωρῶν τῆς θείας κοινωνίας δίδεται μόνον τὸ ἀντίδωρον, τὸ ὁποῖον κόπτεται ἀπὸ τὴν προσφορὰν, ἐξ ἧς ἐξεβλήθη ὁ ἄμνος, ὅστις ἐθυσιάσθη ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Ὅθεν ἐκα-



στος χριστιανός ὀφείλει μένχρι τέλους, νά δέχηται τοῦτο μέ εὐλάβειαν ἀπό τῆς χειρὸς τοῦ ἱερέως, ἥτις εἶναι ἡγιασμένη καὶ καθημαχμένη, ὡς θυσιάσασα τὸ πανάγιον τοῦ Χριστοῦ σῶμα.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ προσεομασίας τοῦ μέλλοντος νά ἱερουργήσῃ ἱερέως καὶ περὶ οἰκονομίας τῶν κατὰ τὴν λειτουργίαν αἰφνιδίως συμβαινόντων.

Ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπαξ παρέδωκεν εαυτὸν εἰς θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν, οὗς ἐξηγόρασε διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ αἵματος, καὶ ἐπειδὴ τὸ πάθος, ἕπερ ὑπέμεινε διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν εἶναι ἐν, διὰ ταῦτα μίαν καὶ μόνην ὑστίαν εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ καὶ ἑκάστην πρέπει νά τελῇ ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τοῦ πάφου τοῦ σωτηρος ἡμῶν, ἥτοι ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης.

Μέλλων λοιπὸν οὗτος νά τελέσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν πρέπει νά εἶναι μακρὰν τῶν κωλυμάτων, ἄνια ἢ γενικῶς, ἢ καὶ κατὰ μέρος κωλύουσι τὴν ἱερωσύνην, ἥτοι νά μὴ εἶναι ἐνοχος θανατοῦσιν ἁμαρτημάτων, νά μὴ διατελῇ ὑπὸ ἀργίαν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ ἀρχιερέως, νά μὴ ἔχη ἔλθραν κατὰ τινος, ἢ ἀναγινωχμένη μετὰ κατανύξεως πᾶσαν τὴν ἀκολουθίαν, νά εἶναι καθαρὸς, κτενιτμένος, ἔχων πλυμένον καλῶς τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀδόντας τοῦ κλπ.

Προσέτι ὀφείλει νά ἔχη καθαρὰ πάντα τὰ ἱερά σκεύη καὶ ἱερά ἄμφια, καθῶς καὶ τὴν συνόνα τῆς ἁγίας Τραπέζης, τὴν λειτουργίαν κατασάρκιον μετὰ τῆς ἐνδοῦτης ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀπλόνεται τὸ ἀντιμύσιον, νά τινάσῃ καὶ ἑκάστην τῶσον αὐτάς, ὅσον καὶ τὰς τῆς Προσκομιδῆς, καθαρῶν καλῶς τὴν κόκκιν καὶ τὰς τυχῶν ὑπαρχούσας ἀράχνας.

Ἄρ' ἐσπέρας ἔχει χρέος νά ἐτοιμάξῃ τὴν τε προσφοράν, ζυμωμένην οὖσαν ἐκ καθαροῦ σιτίου ἀλεύρου καὶ καθαροῦ ὕδατος, καὶ τὸν οἶνον, τὸν ὁποῖον ἐξετάζει, μήπως εἶναι κωμμένος ἢ ξυτός. Ἐάν δὲ ἄρ' ἐσπέρας δὲν παρατηρήσῃ αὐτὰ ἀπὸ ἀδιαφορίας, δι' ἣν καθίσταται ὑπεύθυνος, καὶ ἰδῇ ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ πρὸ τῆς εὐλογίας τῶν δώρων, εἰ ὁ ἄρτος εἶναι σερπηπῶς ἢ ἀζύμος ἢ ἀκατάλληλος, λαμβάνει ἄλλον καθαρὸν, καὶ ἀρχεται τῆς προσκομιδῆς, λέγων

«Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου κλπ.» καὶ οὕτως ἐξακολουθεῖ τὴν λειτουργίαν ἀρχίζων, ἔθεν ἀρῆκεν αὐτὴν, μεθ' ἣν ὀφείλει νά προστρέξῃ εἰς τὸν πνευματικόν.

Ἐάν πρὸ τῆς εὐλογίας τῶν τιμίων δώρων, ἢ μετὰ ταύτην ἰδῇ, εἰ ἐν τῷ ἁγίῳ Ποτηρίῳ δὲν ὑπάρχει ἔνωσις, λαμβάνει οἶνον καὶ ὕδωρ καὶ ποιεῖ ἐν τῇ ἁγίᾳ Τραπέζῃ ἔνωσιν, λέγων μυστικὰ «εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἐνούσε κλπ». Εἰς δὲ τό, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν, κινεῖ σταυροειδῶς μόνον τὸ Ποτήριον, καὶ εὐλογεῖ μόνον αὐτό, λέγων «Τὸ δὲ ἐν τῷ Ποτηρίῳ ταύτῳ τιμίων αἵμα τοῦ Χριστοῦ Σου... Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ ἁγίῳ κλπ.» μέχρι τῶν εὐχῶν τῆς μεταλήψεως.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Περὶ διορθώσεως τῶν αἰφνης συμβαινόντων ἐν τῇ λειτουργίᾳ.

Ἐάν ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς μετὰ τὴν εὐλογίαν τῶν δώρων ἀσθενήσῃ ἢ ἀποθάνῃ, εἰ μὲν εὐρίσκειται ἄλλος ἱερεὺς ἀκούων τὴν λειτουργίαν, ἀναλαμβάνει αὐτός, ἐάν δὲν ἔχη κώλυμά τι τὴν ἐξακολουθίαν αὐτῆς, καὶ μεταλαμβάνει καὶ τὸν ἀσθενήσαντα, ἐάν οὗτος μὲν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εἶναι εἰς κατάστασιν νά δεγθῇ τὰ μυστήρια. Μὴ ὑπάρχοντος ἑμὸς ἄλλου ἱερέως νά τελειώσῃ τὴν λειτουργίαν, λαμβάνει μὲν τὸ κλήρυμα εἰ, τῶν εὐλαβῶν χριστιανῶν, καὶ σκεπάζει τὰ ἅγια χωρὶς νά ἐγγίσῃ αὐτὰ διὰ γυμνῆς χειρὸς, προσκαλεῖται δὲ ἄλλος ἱερεὺς πρὸς τελειώσιν τῆς λειτουργίας τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν (ἢ καὶ τὴν αὐτήν, οὐχὶ ἑμὸς ἐπὶ τῆς ἰδίας ἁγίας τραπέζης, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς προσκομιδῆς, καὶ ἄλλον ἄρτον ἐμβαλῶν. Τὸν δὲ πρῶτον Μαργαρίτην κλπ. μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας ἐγγύει εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, καὶ τὸν συστέλλει ἐν τῇ προσκομιδῇ. Ἐάν ἑμὸς πρὸ τῆς εὐλογίας τῶν δώρων ἀσθενήσῃ ἢ ἀποθάνῃ, καὶ ἄλλος ἱερεὺς δὲν ὑπάρχῃ νά τελειώσῃ τὴν λειτουργίαν, τότε αὐτὴ μὲν διακόπτεται, ὁ δὲ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καλύπτονται, ὡς εἴπομεν ἄνωτέρω, καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν, λειτουργίας γενομένης, συστέλλονται ὑπὸ τοῦ λειτουργήσαντος ἱερέως μετὰ τὴν πληρωσιν τοῦ ἁγίου Ποτηρίου οὐχὶ ὡς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς εὐλογημένος ἄρτος καὶ οἶνος.

Ἐάν ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς προσκληθῇ πρὸ τῆς μεγάλης εἰσόδου

ΚΤΗΜΑ ΙΝ. ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
 ΕΒΗΝΟΚΛΕΙΣΤΟΝ ΚΑΙ ΑΙΡΗΤΗΝ  
 ΙΕΡΕΥΣ ΚΙΘΗ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΩΣ

ἢ διὰ βάπτισιν, ἢ δι' ἐξομολόγησιν καὶ μετάδοσιν κινδυνεύοντος ἀσθενούς, αὐτὸς μὲν μεταβαίνει, ὅπου ἐξ ἀνάγκης προσκαλεῖται, ὁ δὲ χορὸς ψάλλει κανόνα τινά, ἢ ἀναγιώσκει τι ἐξ ἐκκλησιαστικῆς βιβλίου μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ ἱερέως, ὅστις ἐπιστρέψας, ἀρχεται τῆς λειτουργίας ἕθεν ἀρχῆν αὐτήν. Παρελθούσης δὲ τῆς ὥρας, δύναται καὶ ν' ἀναβάλῃ τὴν λειτουργίαν καὶ διὰ τὴν αὐρίον, ὅτε λειτουργήσας δι' ἄλλου ἁγίου ἄρτου, συστάλλει κατὰ τὰ εἰρημένα τὸν τε ἄρτον καὶ οἶνον ἐν τῇ Προσκομιῇ, ἀφοῦ πρώτον πληρώσῃ τὸ ἅγιον Ποτήριον. Προσκληθεὶς ἕως μετὰ τὴν μεγάλην εἰσδόν, δέεται τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἀσθενούς, καὶ πηγαίνει εἰς αὐτὸν μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας.

Ἐάν, λειτουργῶντος τοῦ ἱερέως, συμβῇ ἐν τῇ μονῇ, ἢ τῇ ἐκκλησίᾳ πυρκαϊά, ἢ ὑπὸ σεισμοῦ ἢ ἄλλης τινὸς αἰτίας πρόκειται νὰ καταπέσῃ ὁ θόλος τοῦ ναοῦ, ὄφρκει οὗτος, λαθῶν τὰ ἅγια μετὰ τοῦ ἀντιμυσίου νὰ μεταβῇ εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν, ἢ τοιαύτης μὴ ὑπαρξούσης, εἰς τόπον τινά καθαρὸν ἵνα ἀποπερατώσῃ τὴν λειτουργίαν ἐπὶ τῷ ἀντιμυσίῳ. Τὸ αὐτὸ δὲ θέλει πράξει καὶ ὅταν ἐπιπέσῃ κατ' αὐτοὺς ἀλλόθρλοι, τοὺς ὁποῖους μὴ δυνάμενος ν' ἀπορύγῃ, θέλει μείνει ἐν τῇ ἱερουργίᾳ πρὸς ἀποπεράτωσιν αὐτῆς, ἐν ἣ φονευθεὶς ὑπ' αὐτῶν, κατακαχθήσεται εἰς τὴν χορείαν τῶν μαρτύρων.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

### Περὶ οἰκονομίας τῶν συμβαινόντων ἐν τῇ λειτουργίᾳ ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ ἱερέως.

Ὁ ἱερεὺς ἰδὼν, ὅτι ἐνέπεσε πρὸ τῆς εὐλογίας τῶν δώρων μυτὰ εἰς τὸ ἅγιον Ποτήριον, ἐξάγει αὐτὸν εὐὰ τῆς λαβίδος, καὶ τὴν καιεὶ ἐν τῷ χωνευτήριῳ. Ἐάν ἕως ἐπέσῃ ἀράχη ἢ τι τῶν φαρμακερῶν ζωφρίων, τὸν μὲν οἶνον ἐκχέει εἰς ἄλλο καθαρὸν σκευος, καὶ ποιεὶ ἐκ νέου ἔνωσιν, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ «εἰς τῶν στρατιωτῶν κλπ.» τὸ δὲ ζωφριον καιεὶ εἰς τὸ χωνευτήριον, καὶ τὸν οἶνον χύνει εἰς βέοντα ποταμόν. Ὅταν τυμβῇ τοιοῦτόν τι μετὰ τὴν εὐλογίαν τῶν δώρων, ἐξάγει τὸ ζωφριον, καὶ πλύνας αὐτὸ τρις μὲ οἶνον, τὸ τυλίσσει εἰς πανίον καθαρὸν, καὶ τοῦτο μὲν καύσας ἐπὶ πλακῶς καθαρᾶς, ῥίπτει τὴν κόνιν αὐτοῦ εἰς τὸ χωνευτήριον,

τὸν δὲ οἶνον, δι' οὗ ἐπλήσθῃ τὸ ζωφριον, χύνει εἰς βέοντα ποταμόν.

Ἐάν δὲ στάξῃ ρανίς ἐκ τοῦ ἁγίου αἵματος ἢ εἰς τὸ ἀντιμυσιον, ἢ εἰς τὴν σινδόνα τῆς ἁγίας Τραπεζῆς, ἢ ἐπὶ τοῦ στιχάριου τοῦ ἱερέως, ἢ ἐπὶ τοῦ ὑποδήματος, ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τότε εἰ μὲν εἰς τὸ ἀντιμυσιον ἢ εἰς τὴν σινδόνα ἐνέπεσον ἢ ρανίς σπογγίζει αὐτὴν διὰ τῆς μούσης, καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν πλύνει τὸ μέρος ἐκεῖνο καλῶς, καὶ τὸ ὄσῳν χύνει εἰς ποταμὸν βέοντα, εἴτε κάτωθι τῆς ἁγίας Τραπεζῆς, ἢ ἐν ὑπάρχει ὑπὸ τὴν γῆν ἐν τῷ κίονι κατασκευασμένον εἰδὸς τι χωνευτήριου διὰ τοιαύτας περιστάσεις. Ἐάν δὲ ἐνέπεσον ἢ ρανίς εἰς τὸ ἔδαρος σπογγίζει μὲ τὸν σπόγγον τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ῥέει καλῶς, καὶ καύσας τὰ ἔστυματα ἐπὶ πλακῶς καθαρᾶς, ῥίπτει τὴν κόνιν εἰς ποταμόν, ἢ κάτωθι εἰς τὸ χωνευτήριον τῆς ἁγίας Τραπεζῆς. Ἐάν δὲ στάξῃ εἰς τὸ ὑπόδημα ἢ εἰς τὸ στιχάριον, σπογγίζει τὸ μέρος τοῦτο μετὰ τὴν μούσαν, καὶ κάψας αὐτὸ, τὸ καιεὶ, καὶ ποιεὶ ἄνωτέρω. Τὸ αὐτὸ δὲ λέγομεν καὶ ὅταν συμβῇ εἰς τὸν ἱερέα ἕμετος μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, ὅτε τοῦτον μὲν συνάγει εἰς καθαρὰ πανία, ἔσωσιν συγχρόνως καὶ τὸν τόπον, ὅπου ἐγένετο ὁ ἕμετος, τὰ δὲ ἔστυματα μετὰ τῶν πανίων καύσας ἐπὶ πλακῶς ῥίπτει εἰς βέοντα ποταμόν.

Ὅταν δὲ χυθῇ ἐκ τοῦ ἁγίου Ποτηρίου τὸ περισσώτερον μέρος, τότε τὸ μὲν χυθὲν οἰκονομεῖται ὡς ἄνωτέρω, ἢ δὲ λειτουργία τελειώνει διὰ τοῦ ἐγκαταλειφθέντος ἄλιθου. Ἐάν ἕως χυθῇ ἕλον, ποιεὶ ἔνωσιν, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ «εἰς τῶν στρατιωτῶν κλπ.» εἴτα εἰπὼν «εἰς τὸν καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δευτέρω», σείει εἰς τὸ, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν, μόνον τὸ ποτήριον, καὶ εὐλογεὶ μόνον αὐτὸ, λέγων «τὸ δὲ ἐν τῷ Ποτηρίῳ πρῶτον τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου... Μεταβαλὼν κλπ.» καὶ ἀναγιώσκει τὰς λοιπὰς εὐχὰς μετὰ τῆς μεταλήψεως.

Ἐάν δὲ πέσῃ μέρος τοῦ θείου σώματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους σηκῶνει αὐτὸ μετὰ προσηύχας, καὶ ῥέει κατόπι τὸ μέρος ἐκεῖνο, πράττων ὡς ἐρῆθῃ ἄνωτέρω. Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς ὄφρκει νὰ ἔγῃ μεγάλην προσοχὴν, ἵνα μὴ συμβαίνειν τόσον τα τοιαῦτα ἀμαρτήματα, καθὼς καὶ ἢ ἐξ ἀπροσεξίας ἀλλοίωσις τοῦ ἐν τῷ Ἄρτορωσι ἁγίου ἄρτου, τὸν ὅποιον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καιεὶ μὲν καὶ ῥίπτει τὴν κόνιν αὐτοῦ εἰς βέοντα ποταμόν, δὲν ἀπαλλάσσεται δὲ τῆς εὐλόγησής τας ἀναμενει αὐτόν.

ΚΥΡΙΑΚΗ Μ. ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ  
 ΕΝ ΑΝΑΚΛΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΕΩΣ  
 ΙΕΡΕΥΣ ΤΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΤΗΡΙΟΝ

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Διάταξις τοῦ κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην ἁγιαζομένου καὶ  
καθ' ὅλον τὸ ἔτος φυλασσομένου ἁγίου Ἄρτου.

Μιλλων ὁ ἱερεὺς νὰ προετοιμάσῃ ἅγια μυστήρια τὴν Μ. Πέμπτην, ἢ ἀλλήν ἡμέραν, λαμβάνει ἐν τῇ προσκομιδῇ δεύτερον ἄρτον, καὶ περικόψας αὐτόν, λέγει, καθὼς καὶ εἰς τὸν πρῶτον τὸ, εἰς ἀνάμνησιν... ὡς πρόβατον... Θύεται... καὶ τὸ, εἰς τῶν στρατιωτῶν. Πράττει ὁφλονοῦσι δ,τι καὶ τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν προηγιασμένων (βρα λειτουργίαν Γρηγ. Διαλόγου). Ὅταν δὲ μέλλῃ νὰ σραγίσῃ τοὺς ἄρτους ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, λέγει «τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Κυρίου. Ἐνίκως καὶ εὐχὴ τοὺς ἄρτους τοῦτους, καθὼς λέγουσὶ τινες, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι εἰς. Εἰς δὲ τὴν ὕψωσιν ὕψοι καὶ τοὺς δύο ἄρτους καὶ ἄρτος μελίση τὸν προσκομιζόμενον, τίθησι τὴν μερίδα εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, ἔπειτα μετὰ τὸ εὐλόγησιν τὸ ἅγιον καὶ εἰπεῖν «Ζεῖσι πιστεῖως κλπ» λαμβάνει τὴν ἁγίαν λαβίδα, καὶ βρέχει δι' αὐτῆς τὸν ἅγιον ἄρτον κατ' ὀλίγον ἐκ τοῦ τιμίου αἵματος οὕτως, ὥστε νὰ ποτισθῇ μὲν ἕλος ἑπάνω εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, νὰ μὴ βραχῇ ὁμοίως πολὺ καὶ στάξῃ ῥανίς ἀπὸ τοῦ θείου αἵματος. Ὅστω δὲ ποτισθέντα τὸν θέτει ἐν τῷ ἁγίῳ Ἄρτορορίῳ, ὑπεστρωμένῃ ἔχον τὴν μοσάν. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἀπλώνει τὸ ἀντιμύνησιον, καὶ ἐκβαλὼν ἐκ τοῦ ἄρτορορίου τὸν ἅγιον ἄρτον, τὸν θέτει ἐν τῷ ἁγίῳ Δισκαρίῳ, καὶ ἄρτος θυμιάση καὶ προσκυνήση εὐλαβῶς, τὸν μελίξει διὰ τῆς Λόγγης εἰς μικρὰς μερίδας μετὰ τοῦτου πολλοῦ καὶ εὐλαβείας. Ἐπειτα θέτει ἐκ δεξιῶν τῆς ἁγίας τραπέζης σκαμνίον καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸ πύραυλον (μαγκάλη) μὲ ἀνημμένους ἀνθρώκας, ἐπὶ τῶν ὁποίων θέτει πλάκα καθαρὰν, καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὴν βάλλει τὸ δισκάριον, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ εἶναι ἀρτυροῦν, καὶ ἄρτος θερμανθῶσιν ὀλίγον αἱ μερίδες, τὰς γυρίζει διὰ τῆς Λόγγης, προσέγων πολὺ, μὴ καῶσιν. Ὅταν δὲ θερμανθῇ καλὰ τὸ δισκάριον, τὸ παίρνει ἀπὸ τὸ πύρ καὶ τὸ θέτει ἐπὶ τοῦ ἀντιμύνησιου ἢ ἐπὶ τῶν καλυμμάτων, καὶ τὸ ἀρτίνει ἐκεῖ μὲχρι οὗ ψυχρανθῶσιν αἱ μερίδες. Ἐπειτα τὸ θέτει πολλακίς εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ πυρὸς πλάκα καὶ πρᾶττει ὡς ἀνωτέρω μὲχρι τῆς ἀποψήρανσεως τῶν μεριδίων, τὰς ὁποίας θέτει εἰς τὸ δισκάριον, μετὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν ὁποίων προσκυνεῖ εὐλαβῶς νύχαιμος ἀπέργεται.